

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут культури і мистецтв
Кафедра образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології

Златнік Ольга Василівна

Муралі як явище монументально-декоративного живопису.

Спеціальність: 023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація
Галузь знань: 02 Культура і мистецтво

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеню магістра

Науковий керівник
_____ Н.С. Брижаченко,
Кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
образотворчого мистецтва,
музикознавства та культурології
« ____ » _____ 2020 року

Виконавець
_____ О.В. Златнік
« ____ » _____ 2021 року

Суми 2021

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ ТА РЕТРОСПЕКТИВА	
РОЗВИТКУ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОГО	
ЖИВОПИСУ.....	
1.1. Стан дослідженості теми.....	9
1.2. Поняттєво-термінологічний апарат та методи дослідження.....	16
1.3. Ретроспектива розвитку монументально-декоративного живопису...	25
Висновки до першого розділу.....	31
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МУРАЛИ У ПРОСТОРІ МІСЬКОГО	
СЕРЕДОВИЩА.....	
2.1. Естетизація простору міського середовища засобами сучасного монументально-декоративного живопису.....	36
2.2. Сюжетне різноманіття сучасних муралів.....	41
2.3. Авторський підхід у стилістиці сучасних муралів.....	45
Висновки до другого розділу.....	50
РОЗДІЛ 3. АВТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ СТВОРЕННЯ МУРАЛУ У	
МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ М.СУМИ.....	
3.1. Постановка проблеми: мурали у просторі української сучасної культури	53
3.2. Концепція авторського проекту.....	64
3.3. Техніко-технологічні аспекти виконання муралу. Етапи виконання роботи.....	69
Висновки до третього розділу.....	70

	3
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	72
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТОК А. Схеми та ілюстративні таблиці.....	87
ДОДАТОК Б. Ілюстрації.....	92

ВСТУП

Актуальність. Світова мистецька практика свідчить, що мурали, як явище монументально-декоративного живопису, являють собою невід’ємну частину формування виразного міського середовища. Сучасне мистецтво, насамперед вуличне мистецтво, неможливо уявити без мурал-арту, твори якого здатні змінювати сприйняття простору міського середовища, в якому його створили, сформувати сприятливу атмосферу, передавати певну авторську концепцію або акцентувати увагу людей на суспільно-значущих темах.

Мурали завжди актуальні, оскільки вони висвітлюють актуальні для цього суспільства соціальні, політичні, моральні та етичні теми, які підтримують вічні цінності, об’єднують громади. Світові приклади свідчать, що мурали можуть виконувати роль реклами, ставати об’єктами туризму, виховувати патріотичне ставлення до країни.

В багатьох країнах проводяться фестивалі стріт-арту, де створюються серії муралів, об’єднаних однією темою. Мурали – один із способів прикрасити місто і збільшити потік туристів і гостей міста, чим покращать фінансовий стан місцевості та сприяють підвищенню якості інфраструктури. Поміж великих міст США, країн Латинської Америки, Західної та Східної Європи, найбільшого розповсюдження мурал-арт отримав у Берліні, Брюсселі, Варшаві, Лісабоні, Лондоні, Маямі, Сан-Франциско, Лос-Анджелесі, Нью-Йорку, Мехіко, Сан-Паулу. Серед українських міст мурал-арт широко представлений у Києві, Харкові, Одесі.

Сучасні художники-монументалісти через мурали не лише репрезентують свою творчість на світовій художній арені, а й відображають особистісне бачення гострих соціально-політичних або глобальних проблем.

Для створення муралу художнику необхідно володіти різноманітними графічними техніками та навичками роботи з різними матеріалами, бути обізнаним в галузі історії мистецтв та знати історичний контекст міста, де планується створити мурал. Тому дослідження історичних відомостей про

розвиток монументально-декоративного живопису, зміни в застосуванні різних технік живопису в різний час, історичні зміни які призвели до появи муралів, методи та засоби відтворення художньої думки в муралах – необхідні знання для художників.

Різниця в сприйнятті та способах створення муралів, виявлена для різних часів і країн, розширюють світогляд людини.

Велика кількість та різноманіття сучасних муралів розташована у містах по всьому світі але відсутність теоретичного осмислення і систематизації даного практичного досвіду формують актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. діяльність провідних практиків та теоретиків мистецтва у своїх наукових розвідках.

Аналіз досліджень та публікацій учених засвідчує використання різноманітних міждисциплінарних підходів вивчення вуличного мистецтва, які ґрунтуються здебільшого на науковій базі, розроблений зарубіжними науковцями наприкінці ХХ — на початку ХХІ століть. З.Кайс , С. Бахарак, С. Вион, Барнет, Т. Рид, Э. Досс. Мистецький процес на теренах України висвітлювали в наукових працях більшості вітчизняних вчених і дослідження, присвячені означеній тематиці, специфіку графіті та муралів, досліджували із соціологічних позицій такі вчені: Б. Гаврилюк, А.Образцова, М. Отрішко, А. Шибанова, Н. Самутіна, Р. Шмиг та ін. Натомість культурологічних праць, де розглядаються та аналізуються різні аспекти урбан-арту і графіті й муралів небагато, В. Єгорова, І. Гаврилаш. В контексті мистецтвознавчої теорії розглядав С. Думасенко і І.Татарова.

Мета дослідження: визначення та систематизація сюжетного різноманіття і авторських підходів створення сучасних муралів та виявлення їх ролі у формуванні естетичного наповнення міського середовища.

Завдання дослідження:

- всебічне вивчення процесу виникнення мурал-арту на основі дослідження літературних джерел;

- сформулювати значення муралів в створенні сприятливого середовища для розвитку сучасного міста і гармонізації урбаністичного характеру мегаполісу або невеликих міст;
- провести систематизацію сюжетного різноманіття сучасних муралів;
- виокремлення авторських підходів у створенні сучасних муралів;
- дослідити мурали у просторі української сучасної культури;
- здійснити практичну реалізацію теоретичного матеріалу – створити авторський мурал у просторі міського середовища;
- окреслити перспективи подальших наукових досліджень;

Об'єктом дослідження є сучасні мурали міст країн Західної та Східної Європи, Північної та Південної Америки, Азії.

Предмет дослідження - сюжетне різноманіття сучасних муралів, їх естетичне призначення в контексті формування сприйняття міського середовища та авторські підходи створення сюжету настінного живопису.

Перелік методів дослідження. Для вирішення поставлених завдань у ході дослідження було використано теоретичні та емпіричні методи наукового пізнання. Поміж теоретичних методів дослідження було застосовано: історичний метод, методи порівняння і класифікації. *Історичний метод* складався з аналізу і синтезу отриманих знань з наукових досліджень і статей присвячених появі і розвитку мурал-арту. *Методами порівняння та класифікації* розділили мурали на види за мистецьким значенням, зображенню, сюжетному наповненню, стилю, розмірам. В роботі порівняли мурали різних країн та значення в різні часи.

Серед емпіричних методів наукового пізнання в роботі було застосовано метод збору матеріалу та метод експерименту. *Метод збору матеріалу* було застосовано при пошуку теоретичних даних та ілюстрацій із зображеннями сучасних муралів по всьому світі. *Метод експерименту* втілювався у практичному виконанні авторського муралу у просторі міського середовища.

Наукова новизна. У дослідженні *вперше*:

- систематизовано сюжетне різноманіття сучасних муралів;
- виявлено авторські підходи створення об'єктів мурал-арту;

Удосконалено: розгляд питання естетизації простору міського середовища засобами сучасного стріт-арту.

Набуло подальшого розвитку: розкриття проблематики впровадження мурал-арту у простір української сучасної культури.

Практичне значення одержаних результатів. Збільшення інформації та систематизація даних щодо вивчення та застосування мурал-арту створюють основу для подальшого дослідження цього виду мистецтва, що важливо для сучасної культурології. Застосування класифікації муралів спростить підбір варіантів муралів при створенні композиції з багатьох художніх творів в архітектурному просторі.

Апробація результатів дослідження: робота обговорювалися на засіданнях кафедри образотворчого мистецтва, музикознавства та культурології навчально-наукового інституту культури і мистецтв Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка; результати було оприлюднено у виступах на наукових конференціях: «Студентська наукова онлайн-конференція «Дні науки-2020» (м. Суми 22 жовтня 2020 року); III міжнародна науково-практична конференція «Проблеми мистецько-педагогічної освіти: здобутки, реалії та перспективи» (м. Суми, 24-25.03.2021 року); IV міжнародна науково-практична конференції «Функції дизайну в сучасному світі: виміри 2021» (м. Суми, 27-28.04.2021 року); IV всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Актуальні питання охорони праці та здоров'я збереження у галузі освіти» (м. Суми, 26 11 2021 року).

Публікації. Основні положення дослідження були оприлюднені у 5 наукових публікаціях: 2 з них – у фаховому виданні, 3 – у збірках матеріалів і тез наукових конференцій.

Структура і обсяг роботи. Робота містить вступ, три розділи, висновки, перелік використаних джерел (103 позицій) та додатки – ілюстративні схеми (6

позицій) та ілюстрації (30 аркушів). Загальний обсяг роботи із додатками складає 121 стор., основний текст – 75 стор.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ ТА РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ МОНУМЕНТАЛЬНО-ДЕКОРАТИВНОГО ЖИВОПИСУ

1. Стан дослідженості теми

На думку вчених, мурали — це великі художні твори створені на стінах будинків і передають велике змістове й естетичне значення, позитивно впливають на соціальну сферу міста, і являються окрасою місця в якому розташовані. Основні характеристики, які визначають функціональне призначення муралів житлових будівель міста, можна назвати: відповідність і доречність сюжетного змісту навколишньому середовищу; інформаційне значення твору; естетична привабливість; обмежений термін експлуатації муралів та можливість планувати за необхідністю реставраційні роботи.

В роботі «Переоцінка суспільного муралу, фрески та суспільства» Сонг Веон Бае (Sang Weon Bae), виокремлено, про те що мурали спільноти – це тип розписів, які представляють цінності, турботи та ідентичність певної спільноти, визначені її членами як колективом. В зображеннях муралів поєднують міфічні образи та традиційні візерунки зі знаковими фігурами; вони висловлюють стурбованість громади расизмом і насильством; водночас вони прикрашають стіни багатством етнічної культури та прославляють свою громаду [43].

Дайлі Мойл описує давні мурали Китаю [83].

Вчені - муралісти Тімоті Дрешер та Алан Барнетт описують мурали громади, що представляють соціальний процес, а не лише зображення на стінах. Мурали як демократичне мистецтво, як засіб претендувати на власну культурну репрезентацію народу, протест проти образів, нав'язаних людям політикою що застаріла. Ці мурали, створені на основі громади, використовують мистецтво як засіб вираження громади та творчість ля змін в громаді [38], [47].

Більшість існуючих зарубіжних наукових робіт містять загальні історичні погляди і цікаві концепції суспільних фресок, і частіше сягають мексиканському руху фресок та епохи Нового курсу через рух за громадянські права та владу чорношкірих, надаючи відповідні фотографії та ілюстрації, щоб читач зорієнтувався у варіаціях стилю, ідеї та культури. В багатьох літературних роботах є місцеві фрески, характерні для регіону чи міста, автори яких досліджують візуальну еволюцію фресок, соціальний процес общинного руху муралізму в період його розквіту, а також історичні та соціальні контексти для різних епох зображень, супроводжується великою фото документацією. (Тимоти В. Дрешер, Джейн Вайсман, Вергас К.) [1], [47].

Інший домінуючий сектор фрескової літератури зосереджений на русі чикано та пов'язаних з ним фресках. Рух чикано виник через те, що освічене латиноамериканське населення протестує проти другосортного іміджу, що нав'язується їм білою більшістю. Латиноамериканські митці відкинули традиційне рішення асиміляції і замість цього змінили ідеологію, щоб повернути свою етнічну спадщину [48].

Мурали руху чикано були засобом ненасильницького вираження їхніх претензій на свою культурну та етнічну ідентичність, а також їхнє невдоволення соціальними умовами латиноамериканців у США.

Ставлення до фресок спільноти загалом, то вчені чикано Т.В. Рід і Гізела Латорре приписують їм особливу назву фресок чикано, оскільки вони є специфічним і культурним рушійним чинником цих творів мистецтва. Фрески спільноти та ці фрески чикано виконують ту ж функцію як форми соціальних та політичних виразів і як засіб протесту проти культурного пригнічення, фрески чикано проводяться окремо від інших типів фресок і в тісному зв'язку з латиноамериканською історією та соціальною і культурною спадщиною [48], [51].

З іншого боку, інші вчені зазвичай описують різні історичні події - Громадянські права, Чорна Влада, богемна культура, фрески епохи Нового курсу, робочий рух, на додаток до мексиканського руху фрески - як основна

причина руху суспільного фрескового живопису чорношкірих та пов'язані з ним протести підвищують інтерес для відстеження витоку фресок Чикаго та Нью-Йорка. Така література закінчує свою розповідь про фрески у спільнотах 1980-х. (Мэри Стронг), (Барнет) [82], [42].

Вчені, які працюють у галузі настінних розписів спільноти, визначають демократичний характер висловлювання як фундаментальний елемент муралів. Вони є каналами соціального самовираження угруповань для спільнот; твори за допомогою образів розмовляють з людьми. Такі зображення вважаються соціально значимими у громаді і здатності створювати колективну ідентичність, встановлену через почуття свободи волі усередині спільнот. Зображені образи присутні у середовищі картини, проникають у свідомість спільноти, і засвоюються жителями міста, як повідомлення протесту або розширення можливостей та гордості за країну, ідею, спільноту. Художники контролюють використання очевидних та неочевидних культурних сигналів, що по-різному сприймаються членами групи та поза групою, і поєднують у собі позитивні та тривожні образи, які націлені на конкретну аудиторію.

Вчені, які розглядають мурали спільноти в історичному аспекті, такі як Барнетт і Кокрофт, обговорюють функції та атрибути фресок лише в історичному контексті руху, а не торкаючись нинішній форми. Більш глибокі дослідження таких функцій виконані Мері Стронг іншими вченими, які окремо виділяють історичну функцію муралів в сьогоденні [38], [41], [42], [49], [100].

Еріка Досс і Джонатан М. Ломан теж приписують фрескам спільноти здатність створювати відчуття місця і викликати і формувати нові спогади.[96] За словами Досса, фрески спільноти створюють відчуття місця як графічне уявлення цінностей та культури асоційованих людей у навколишньому середовищі. Ці фрески, поглинені навколишнім середовищем як відчуття місця, служать як загальні тригери індивідуальної та колективної пам'яті старших поколінь і є фоном для майбутніх спогадів нового покоління [86].

Частина літератури пов'язана з обговоренням технічної практики, і етичних і юридичних труднощів пов'язаних з консервацією настінних розписів.

У той час як Тімоті Дрешер і Енн Гарфінкл розглядають правові та етичні наслідки природоохоронних заходів; захисники природи, такі як Аманда Дж. Норбутус, аналізують фізичну дію, яка надається на фрески різними методами хімічної консервації [47, 89].

Аманда Дж. Норбутус виокремлює два окремих сектори: матеріальний вплив на фрески та нематеріальний, концептуальний та юридичний вплив [43].

Коли залишається поза увагою соціальне, культурне та історичне значення ресурсу, який люди зберігають, тоді як науковці просто оплакують втрату фресок після їхнього зникнення і створюють інформаційні каталоги фресок. Навіть у літературі, не пов'язаної з охороною природи, роботи поділяються на історичний аналіз та поточні функції та процеси. В існуючій літературі з фресок спільноти розглядаються складності фресок співтовариства як збори наукових праць, вчені не розглядають ресурс всебічним, всеосяжним чином як окремі дослідження. (Сондра Бахарак) [40].

За думкою Конг Хо, мурали справжні витвори мистецтва – це зміни, на які надихають мурали у громадах. Проекти муралів мобілізують громади, щоб висловлювати мрії, висловлювати розчарування, і, головне, розглядати стратегії змін. Таким чином, мурали гідні уваги державних політиків. Важливе питання розглянув Л. Бартонн конференції в Бірмінгемі на Міжнародному конгресі спеціальної освіти в 1995 році, про те, що політика освіти має бути для любих верств населення [92].

Конг Хо стверджував, що інклюзивна освіта є частиною підходу з прав людини до соціальних відносин та умов. Дослідник наголосив, що питання прав людини чи громадянина, соціальної справедливості, рівності та вибору несуть вирішальне значення для вимог інклюзивної освіти. Більшість студентів з обмеженими можливостями, які здобули освіту в закритих спеціальних середовищах, позначаються як відмінні від нормальних студентів. Учні більш відкрито висловлюються, коли соціальний бар'єр між вчителем та дитиною або між учнями з обмеженими можливостями та іншими зникає під час процесу розпису стін і створення муралів. Артикуляція нової розробки в інклюзивній

освіті була підтримана Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури 1994 року Саламанка [92].

Представлення нових муралів і збереження старих розписів дає можливість для створення програми охорони муралів громадою, щоб розглянути зв'язок між фресками історичними та муралами, як сучасні міські ресурси. (М. Бекк) [81].

Серед вітчизняних авторів визначенню та особливостям мистецтва муралів присвятили роботи дослідники О.Анісімов, К.Ляшевська, А.Присяжнюк, А.Пономарьова, О.Соснов Розвиток мурал-арту в Україні висвітлювала В.Мостенець. Науковці С.Думасенко та І.Татарова вивчали мурал-арт в контексті мистецтвознавчої теорії. Перепелиця О. кращі фестивалі стріт-арту в Європі [59], [71], [72], [75].

У сучасному науковому дискурсі питаннями вуличного мистецтва займаються вітчизняні та зарубіжні дослідники: В.Грішин, Є.Кацева та М.Звягінцева, О.Колосов, М.Копанєва, Ю.Кузовенкова, А.В. Кораблева, А. Мержоева, І.Пригаріна, Т.Фетісова, Н.Цигіна, М.Чистякова, А.О. Образцова, У.Швіндт, О.Яненко та ін. [25], [37], [53].

Питаннями естетизації міського середовища засобами сучасного монументального живопису займались М. Вільчинська-Бутенко, Є.Верхотуров, А. Котляревська, С.Михайлов та Р.Хафізов, О.Чернавських, М.Шибасєва та ін. [31].

Дослідженнями стріт-арту в контексті сучасної візуальної культури займалась Н.Цигіна, що розглянула вуличне мистецтво як феномен світової культури. Науковець, досліджуючи трансформацію вуличного мистецтва, зазначає, що зараз для стріт-арту важливим стає його контекстуальність. Художники стали більше уваги приділяти місцю для розташування свого твору, аніж таким технічним аспектом як матеріали та техніки виконання. На перший план, крім художньої майстерності, виходить змістовність твору, його концептуальна основа. Н.Цигіна зазначає, що провідна роль у сучасному стріт-арті належить таким сучасним художникам як Блек ле Рет, Леонард Хілтон

МакГур «Futura 2000», Кейт Херинг, Жан-Мішель Баскія, Беррі МакГі, Френк Шепард Фейрі «Обей», Олександр Фарто «Vhils», Місс Ван, Бразильські близнюки «Ос Жеменос», Бенксі [93].

Дослідженнями таких напрямків сучасного монументального стінопису як графіті та мурали у вітчизняних наукових розвідках переважно здійснювались в аспекті соціологічних питань. Українські теоретики О.Грицюк, З.Кайс та А.Образцової аналізували соціально-політичне підґрунтя даного явища, розглядала графіті та мурали як спробу переосмислення публічного простору, аналізували символіку їх зображень [58], [66]. Поміж вітчизняних науковців необхідно виокремити роботи І.Гаврилаша, який здійснив диференціацію понять графіті та мурали в контексті сучасного вітчизняного соціокультурного простору, розглянув специфіку адаптації й тенденції розвитку графіті та муралів у міській культурі України XXI ст. Автор зазначає, що розквіт муралів, як одного з напрямків сучасного стріт-арту, обумовлено динамікою розвитку міського простору. І. Гаврілаш відмічає, що в українських містах така форма сучасного вуличного мистецтва як графіті поступово втрачає актуальність, а художники урбан-арту, які раніше надавали перевагу класичному графіті, реалізуються у сфері мурал-арту [56], [55].

Як стверджує В.Мостенець, художній мурал – це твір мистецтва завжди на актуальну тему, виконаний на високому професійному рівні, у виразному стилі. Твори спонукають мешканців до роздумів, емоційного збагачення і мистецько-просвітницького досвіду [59].

На думку Лендрі Ч., культура міста спроможна змінювати імідж місця, створюючи нові робочі місця, залучаючи додаткові інвестиції, сприяючи розвитку туризму, що має позитивний вплив на вдосконалення міського образу. Адже інфраструктура без культурної аури не працює. Найяскравіше розвиток культурного простору вдається продемонструвати у вуличному мистецтві. Так, Смирнова Є. означає вуличне мистецтво (street art) - є повноцінною концептуальною творчістю, яку суспільство починає розуміти, розділяючи вандалізм від справжньої творчості. Моляр Є. доводить, що вуличне мистецтво

подібне до стихійного явища, адже художники використовують публічний простір вільно, не дотримуючись політичного чи комерційного замовлення [75]. Найпоширенішою формою стріт-арту є мурали. У словниках слово «мурал» (у перекладі з англійського – «настінний») – визначається як вид монументального, вуличного мистецтва, основу якого становлять настінні розписи [33]. Зображення на міських стінах, парканах – реалістичні, подібні фотознімку. Каніщева І. розглядає мурал як одну з найбільш сучасних і провокаційних форм мистецтва, яка здатна охопити значно більшу кількість людей, ніж звичайні музеї та галереї [59]. Погоджуючись з дослідницею, відмічаємо, що з міським простором людина контактує частіше, ніж відвідує виставки чи мистецькі заходи, в такий спосіб інформація сприймається активніше, ненав'язливо урізноманітнюючи буденне оточення звичайних багатоповерхівок. Цікаву думку відстоює Івановська О., яка прирівнює мурал-арт до сучасного розпису хати, іменуючи його явищем «пост-фольклору, осучасненням давньої української традиції, інноваційним форматом утвердження певної ідеї». Поднос В. аналізує мурали як просторову заміну радянській мозаїці, яка, у зв'язку із Законом «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» 2015 році, масово знищується і замінюється сучасним мистецьким зображенням. О. Соснов наголошує на користі муралів, адже був свідком багатьох ситуацій, коли влада, оглядаючи вуличну картину, вела активну роботу з ремонту доріг біля будинку, пояснюючи це необхідністю покращення естетичного вигляду. І.Каніщева, ініціатор проекту «352 стіни» у американському Гейнсвилл штат Флорида, стверджує, що малюнки на стінах можуть бути візитівкою міста. Адже основною метою проекту визначено перетворення невеликого містечка у центр вуличної культури [96]. С. Думасенко й І. Татарова зазначають, що муралам притаманна низка соціокультурних функцій, серед яких – соціальна, комунікативна, просвітницька, пізнавально-евристична, меморіальна, сугестивна тощо [62]. Естетика проявляється у оздобленні простору міста,

викликанні позитивних емоцій населення [61]. Наразі увага до такого виду монументально-декоративного живопису, як мурали збільшується, завдяки засобам масової інформації та інтернету.

1.2. Поняттєво-термінологічний апарат та методи дослідження

Монументальний живопис – вид образотворчого мистецтва, твори якого призначені для розміщення на архітектурних спорудах, проте є самостійними за своїми образно-художніми рішеннями. По іншому стінопис використовують в архітектурі різного функціонального призначення в релігійних, громадських і приватних будівлях. Монументальний живопис, мурал, стінопис — різновид живопису, твори якого мають самостійне значення і сприймаються незалежно від оточення. Твір монументального живопису створюється на стаціонарній (на відміну від станкового малярства), а не на утилітарній (на відміну від декоративного живопису) поверхні. Як зазначено в тлумачному словнику мистецтвознавчих термінів: «Монументальний живопис — це твір образотворчого мистецтва значного розміру, пов'язаний з архітектурою, але із самостійним і суспільно значимим образним змістом». Монументальний живопис безпосередньо пов'язаний з архітектурою, прикрашає стіни, стелі, підлогу та інші елементи архітектури споруд; може бути розташованим в інтер'єрі та екстер'єрі будівлі. До технік монументально-декоративного живопису належать всі види фрески, мозаїка, енкаустика, вітраж, сграфіто, майоліка, гаряча емаль, кольоровий цемент, а також зроблені спеціально для певного приміщення живописні панно на полотні або гобелени [33], [36].

Монументальний живопис може мати такі змісти як: культовий, ідеологічний, політичний або декоративно-естетичний характер, зазвичай, ілюструючи функціональне призначення архітектурного середовища чи будівлі монументальний живопис розміщують в екстер'єрі та інтер'єрі споруд, всередині та зовні стаціонарних архітектурних форм, на стінах, підлозі, стелі,

вікнах. В архітектурі він виконує змістові та декоративні функції, розраховані на сприйняття з різних (часто віддалених) відстаней. Художні особливості монументальний живопис і виразність, лаконічність композиції та малюнка, різноманіття просторових побудов, значні кольорові маси, співмірність архітектурного простору та врахування точок сприйняття. Твори монументальний живопис створюють у різних техніках: вітраж, мозаїка, розпис, сграфіто, фреска та мурал. Як один із найдавніших видів образотворчості монументальний живопис відомий з палеоліту, пам'ятки знайдені майже на всіх континентах (розписи в печерах Альтаміра, Ляско, Ля Мадлен у Сахарі); монументальний живопис набув поширення в стародавньому Єгипті, Месопотамії, у Давній Греції (відомо з письменних джерел) та Римі (мозаїки Помпеї), архітектурі Крито-Мікенського царства; велику роль відіграв у мистецтві Візантії. (Рис. 1.2.1.) Особливого розвитку в європейському мистецтві Середньовіччя досягнув вітраж. Видатні твори монументальний живопис належать італійському Ренесансу (фрески Джотто, Рафаеля, розпис Секстин. капели Мікеланджело, «Тайна вечеря» Леонардо да Вінчі). (Рис.1.2.2.). Виразні ансамблі монументальний живопис створені в епохи Бароко, Рококо, Класицизму. Велику роль монументальний живопис відігравав в архітектурі стилю модерн. Новий етап розвитку монументальний живопис позначився в мистецтві двадцятого століття з монументальним живописом працювали провідні майстри доби – М.Шагал, Ф. Леже, П. Пікассо та ін. Видатним явищем став монументальний живопис мексиканських художників 1920–40-років. Х.К. Ороско, Д. Рівери, Х.-Д. Сікейроса та ін. Наприкінці двадцятого століття з'явилися нові форми стінопису – графіті та стріт-арт, пов'язані із загальною демократизацією суспільно-культурного життя. Створюють як професійні, так і непрофесійні автори, часто виражаючи свою громад. позицію, зокрема протести. Серед художників – Ж.М.Баскія, К. Хардінг (США). В Україні давні пам'ятки дату монументальний живопис створюють в четвертому столітті до н. е. – у спорудах Причорномор'я (розпис першого століття до н. е. гробниці Деметри, міста Керч, Крим). Монументальний

живопис дійшов свого розквіту на українських землях досягнув у часи Київ. Русі в оформленні християн. церков і князів. палаців. Особливість монументальний живопис київських храмів – поєднання фрески та мозаїки (Софійський собор, 1037; Михайлів. Золотоверхий собор, початку дванадцятого століття). Фресками були прикрашені церкви Чернігова, Києва, Галицько-Волинського князівства 12–15 століть Серед найбільш відомих – фрески Кирилівської церкви в Києві дванадцяте століття, Горянська ротонда чотирнадцяте століття в місті Ужгород. До пам'яток п'ятнадцятого століття належать частково збережені фрески церкви святого Онуфрія в селі Лаврів (нині Старосамбірському району Львівської області), Вознесенській церкви у селі Лужани (нині Кіцманського району Чернівецької області). Великим етапом у монументальний живопис України стала епоха Бароко з кінця шістнадцятого до вісімнадцятого століття, серед пам'яток – розписи Троїцька надбрамна церкви Києво-Печерської лаври. Наступний етап у розвитку монументальний живопис припав на кінці дев'ятнадцятого століття. Важливою пам'яткою стали розписи Володимирського собору у Києві (автор проекту – історик мистецтва А. Прахов, художники В. Васнецов, М. Врубель, В. Котарбинський, М. Нестеров та ін.). Стиль модерн позначився на розписах і вітражах Вірмен собору у Львові (1908–27, художник Я.-Г. Розен). З утвердженням радянської влади (1918) створення монументальний живопис увійшло до програми монументальної пропаганди, над реалізацією якої працювали провідні митці. Одним із найвиразніших явищ в Україні стали твори художників майстерні М. Бойчука в Київському художньому інтернаті (1920-і роки; Т. Бойчук, О. Кравченко, С. Налепинська-Бойчук, О. Павленко, І. Падалка, М. Рокицький, Є. Сагайдачний, В. Седляр, М. Шехтман). У цій царині також працювали Л. Крамаренко, В. Кричевський, А. Петрицький монументальний живопис у 1960–80-і рр. позначений різноманіттям використаних технік, матеріалів, стилістик, художніх засобів. Серед провідних митців – А. Гайдамака, В. Задорожний, Е. Котков, В. Ламах, І. Литовченко, В. Мельниченко, В. Пасивенко, В. Прядка, А. Рибачук. Монументальний живопис бере початок з

глибокої давнини й досяг високого ступеня розвитку ще задовго до того часу, коли власне живопис розвинувся в самостійне мистецтво, що відокремилось від архітектури й отримало назву станкового живопису. (Холостенко Є) [29].

Настінні розписи – живописні зображення, виконані безпосередньо на стіні й пов'язані з архітектурою; вид монументального мистецтва. Настінні розписи існують у вигляді власне розписів, мозаїки, панно; бувають тематичні й орнаментальні; виконуються технікою фрески, темпері, клейового, силікатного та воскового живопису із застосуванням синтетичних матеріалів. (Шмиг Р.А.) [33].

Вуличне мистецтво з англійського Street art (стріт-арт) — образотворче мистецтво, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Основна частина стріт-арту — графіті (стріт-арт), але не можна ототожнювати графіті та стріт-арт. До стріт-арту належать також постери (некомерційні), трафарети тощо. Термін стріт-арт поширився в процесі розвитку графіті на початку 1980-х років і пізніше використовувався як назва наступних вуличних шедеврів. Особливої популярності набув уже в XXI столітті. Художники перетворюють вулиці на свої картинні галереї, займаються стріт-артом у більшості випадків для того, щоб безпосередньо спілкуватися з громадськістю в цілому. Старі вулиці, сірі непримітні будинки та бетонні забори майстри використовують для зміни міського простору, створюючи зображення, яке гармонійно доповнює архітектурний ансамбль, відповідаючи на «гострі» питання сьогодення або долучаючи людей до прекрасних живописних творів що зображують героя країни, або молоду дівчину в національному вбранні, або вірші видатних поетів, репродукції шедеврів мистецтва. Будівлі, які оточують зображення, стають більш привабливими для людського сприйняття, більш помітна архітектурна краса споруд, відчувається велич творінь людських рук.

Мурали – від англ. Mural, що означає «настінний», або «фреска». Рух «муралізму», тобто монументального мистецтва розпису торців та стін будинків, зародився в Мексиці й розвивався там у 1920–1960 роки. Він ще має

назву «стріт-арт», тобто вуличне мистецтво. Зараз відзначаємо сплеск цього мистецтва.

Громадський простір – це те місце, де кожна людина має право знаходитися безперешкодно, вільно та безкоштовно. Тому, громадський простір є точкою перетину багатофакторних інтересів. А саме: політичних, соціальних, економічних, творчих, екологічних та інших. Характерною особливістю громадського простору є те, що з одного боку, вони загальнодоступні, з іншого, ця рівно доступність стає поштовхом до психологічного відчуження людей від громадського простору. Він маркірується в думці людей як «територія, яка нікому не належить», що стає однією з причин хаотичного освоєння простору, вільний простір заповнюється стихійними малими забудовами, рекламою, поряд з сучасним і новим часто залишається я стіни та будівлі, які руйнуються. Простір часто хаотично заповнюється різними видами вуличного мистецтва, в тому числі візуальні практики.

Візуальні практики включають такі види людської діяльності, що направлені на досягнення візуального ефекту: це реклама, міська ілюмінація, традиційне монументальне мистецтво, міська скульптура, паблік-арт (public-art), стріт-арт (street-art), графіті, ландшафтний дизайн та інше.

Дослідники специфіки графіті й муралів у контексті урбаністичного мистецтва вважають їх якісно новою художньою практикою. Вона об'єднує всі види і напрями художнього матеріального та процесуального мистецтва (художня акція, графіті, інсталяція, мурал-арт, перформанс, скульптура та багато інших). Муралі (від лат. *Mūrālis* — «стіна») — це стилістичні зовнішні розписи на стінах та фасадах житлових будинків або промислових об'єктів, володіють характерними сюжетними композиціями та складною технікою виконання. Як правило муралі покривають всю площину поверхні й створюються з дозволу представників влади або на їх замовлення. Це, в свою чергу, призводить до отримання художниками гонорарів та дозволяє їм підписати твори справжнім іменем або псевдонімом, виключаючи настання юридичної відповідальності. Це і є кардинальною відмінністю між графіті та

муралами, оскільки перші у більшості випадків створюються нелегально, а автори зазнають переслідування. (Кубійович, Скляренко, Г. Я., Р.А.Шмиг) [33]

Мурали можуть слугувати засобом вираження потягу до соціальних змін, вираження протесту або певних прагнень у суспільстві. Міський текст – набір специфічних значень, метафор та образів, наявних у міському просторі і, як наслідок, асоційованих із цим містом. Частиною цього тексту є і мурали.

Наступним етапом розвитку монументально-декоративного живопису після муралів є цифрова фреска і фрескографія.

Цифрова фреска (англ. Frescography) – це метод копіювання традиційної фрески заповненої в класичному стилі на папері, полотні, склі або плитці за допомогою цифрового друку і програмного забезпечення Computer-aided mural (CAM) . Німецьким художником-монументалістом Райнером Марією Латцк в 1998 році був розроблений цей метод.

Основою техніки виконання цифрової фрески, фрескографії, - є старовинні технології виготовлення дорогих шпалер та тканин, що використовувалась французькою фабрикою Zuber з XVIII століття, виконувалась за допомогою старовинних друкарських дощок. Для створення одного панорамного пейзажу, виробники використовували тисячі дощок. Одним із таких творів є «Дикі на Тихому океані» (фр. Sauvages de la Mer Pacifique) Жана-Габріеля Шарве (1834) — панорама складається з двадцяти частин, створена на мануфактурі Жозефа Дюфура і прикрашає до цього часу Зал дипломатичних прийомів Білого дому . Фрескографія на відміну від шпалер виконується на єдиному полотні при цьому враховуються усі особливості приміщення, що декорується.

У фрескографії застосовуються кілька принципів. Використовуються мотиви у цифровому форматі, які зберігаються у базі даних. Нове програмне забезпечення CAM, наприклад Dream worlds Design Studio, прискорює роботу з файлами, використовуючи файли спочатку низької роздільної здатності, які потім редагують і файли перетворюються на зображення з високою роздільною здатністю та роздруковуються на широкоформатних принтерах. Ця програма

враховує розміри і конфігурацію поверхонь, беручи до уваги наявні архітектурні елементи (балки, двері, вікна) і створює індивідуальну фреску для приміщення. Основа фрески з нанесеним зображенням кріпиться на поверхню, і декорується як і шпалери. Фреска може існувати декілька десятиліть. Поверхню полотна вкривають складами, які захищають від ультрафіолетових променів, вологості та інших агресивних впливів навколишнього середовища.

Це дозволяє розміщувати фреску не лише у приміщенні, а й на вулиці. Техніка дозволяє зробити модифікації фресок з штучними тріщинами, з нерівною, рельєфною поверхнею, із срібними або золотими вставками. Монтувати фрескографію можна на будь-які вигнуті поверхні (навидь на колони). В еру цифрових технологій виконати фреску можна з будь-якої фотографії. Як основа фрескографії, залежно від типу принтера, можуть бути різні матеріали: полотно, кераміка, скло, полімери. Фрескографія друкується за допомогою широкоформатних принтерів, наприклад, Vutek Efі.

У техніці фрескографії декоровано Зал Ланнера та Легара у Віденській ратуші та інтер'єри круїзного вітрильника Royal Clipper. (Рис.1.2.3.).

Особливо привабливе те, що вартість цифрової фрески суттєво нижча за традиційну.

Методологічний апарат для візуальних практик багатий: це інструментарій історії мистецтв, гендерних досліджень, психології, соціології і антропології, що дозволяє здійснити всебічний аналіз візуального матеріалу, не тільки з точки зору його естетичного наповнення, але й з боку існування в різних контекстах: соціальному, політичному, ідеологічному, культурному та інших.

Розглядається проблема балансу незалежних художніх практик з соціальною і комерційною потребою, ролі візуальних практик в функціонуванні громадських просторів, сприйняття візуального матеріалу публікою, виховання громадського відчуття смаку, меж особистого і громадського в загальному просторі, актуалізація населення.

В роботі використовувались такі методи: метод історичного збору, аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод заснований на класифікації даних, методи групування, співставлення, групування.

Історичний метод складався зі збору вітчизняної та зарубіжної літератури яка розглядала питання відображення історичних змін монументального живопису, появу перших муралів в різних країнах, розвиток арт-мистецтва, відношення громади і держави о мистецтва, поява і розвиток творчості митців мурал-арту, аналізу і синтезу отриманих знань з наукових досліджень і статей присвячених появі і розвитку цього сучасного мистецтва.

Методом класифікації розділено мурали на види за мистецьким значенням, зображенню, сюжетному наповненню, стилю, розмірами.

В роботі порівнюються мурали різних країн та значення в різні часи.

Застосовувались в роботі емпіричні методи наукового пізнання застосовано такі як метод збору матеріалу та метод експерименту. Проводився пошук теоретичних даних, збір літератури, пошук фото матеріалу і ілюстрацій зображень муралів в різних куточках світу. Як експеримент практичного виконання створений авторського муралу у просторі міського середовища.

1.3. Ретроспектива розвитку монументально-декоративного живопису.

Монументальний живопис бере початок з глибокої давнини й досяг високого ступеня розвитку ще задовго до того часу, коли власне живопис розвинувся в самостійне мистецтво, що відокремилось від архітектури й отримало назву станкового живопису. Монументальний й взагалі настінний декоративний живопис становить собою самостійний розділ у живописному мистецтві. Саме тому художник, що приступає до прикраси стін розписами, повинен мати спеціальну художню підготовку. Монументальний живопис має й самостійну техніку, де базою для неї служить не полотно, а стіни будівлі,

побудовані з матеріалів, властивості яких необхідно знати, що вимагає спеціальної підготовки. Технічні пізнання необхідні для живописця й при їх відсутності настінний декоративний живопис унеможлиблюється [10]. один із найдавніших видів образотворчості монументальний живопис відомий з палеоліту, пам'ятки знайдені майже на всіх континентах (розписи в печерах Альтаміра, Ляско, Ля Мадлен у Сахарі); монументальний живопис набув поширення в Стародав. Єгипті, Месопотамії, у Давній Греції (відомо з письменних джерел) та Римі (мозаїки Помпеї), архітектурі Крито-Мікен. царства; велику роль відіграв у мистецтві Візантії. (Рис. Б. 1.3.1.)

Найбільш поширеним видом основи, тобто матеріалом, на якому виникає твір в станковому живопису були дерево й полотно, а в настінному — камінь, цегла та інші будівельні матеріали. В архітектурі минулого основою монументального живопису найчастіше слугували внутрішні поверхні стін і зводів будівлі, а також його опорні елементи — стовпи або колони. Таким чином, основу настінного живопису й становить той матеріал, з якого створена дана споруда. Тому вивчення специфіки такої основи здатне пролити світло на історію, час створення або атрибуцію виконаного на ній розпису. Настінні розписи виконувалися не лише безпосередньо на будівельному матеріалі. Як правило, винятком слугують доісторичні малюнки на скелі та печерні розписи. Призначені під такий живопис поверхні попередньо тинькувалися, товщина шару коливається залежно від характеру кладки стін — від декількох міліметрів (на тесаному камені) до кількох сантиметрів (в спорудах з цегли або грубо оброблених блоків з каменю). В ряді випадків такий шар тиньку можна розглядати як основу настінного живопису, оскільки поряд з ним існували й існують прийоми написання на сухому тиньку (наприклад, олійний, клейовий та темперний живопис) [28], [29].

Вже в XIV—XV столітті Д'Андреа Ченніні у своєму відомому творі «Книга про мистецтво» рекомендував наступне. Для роботи на стіні потрібно: її промити, тинькувати, писати прикраси, полірувати, малювати, писати по сирому і, нарешті, закінчувати по сухому, змішувати темперу, прикрашати й

закінчувати настінний живопис. Це було правилом, згідно з яким його сучасники та наступники створювали свої настінні роботи [30].

Дослідження техніки настінного живопису давньоруських художників нероздільно йде з питанням про походження малюнків взагалі. Знайомлячись з технікою класичного живопису середньовіччя й технікою раннього відродження в Італії стає відомо, що руська техніка є похідною від них, проте не позбавлена ознак самостійного розвитку. Однак, визначити саме час походження живопису і становлення досить нелегко. Починаючи з XII сторіччям закінчуючи XIV століттям, про які збереглися достовірні відомості, стає відомо, що більшість настінних розписів писані в одній техніці, хоча й різняться колоритом. Спільність малюнків художньої майстерності російських митців та афонських ченців-стінописців виявив і дослідив ієромонах Діонісій Фурнаграфіот на початку вісімнадцятого століття. Роботи Діонісія базувалися на давніх текстах рукописів XVI століття, серед яких трактати живописця та іконописця Мануїла Панселіна, який працював на Афоні [33].

Питання довголіття творів стінопису, що знаходяться не в музейних умовах, завжди хвилювали художників, спонукаючи їх до пошуку найбільш доцільного розв'язання таких задач, виходячи з матеріалів і рівня розвитку технології, характерних для часу створення витворів. Свого часу художник-живописець І. Ю. Рєпін на Всеросійському з'їзді діячів образотворчого мистецтва у 1911 році сказав: «Якщо злочинні архітектори, які побудували будинки, стелі, карнизи, що падають, то так само злочинні неосвічені живописці, які написали картини, фрески, що облуплюються...» [15]. Саме на уникнення цього сучасний художник повинен використовувати всі засоби і знання, які були накопичені до цього часу наукою та практикою. Художник має бути технологічно грамотним і застосовувати відомі матеріали й так використовувати засоби при веденні робіт, щоб досягти не тільки художніх висот, але і довголітнього збереження творів.

Вивченням накопиченого досвіду в цьому виді образотворчого мистецтва здавна займалися представники різних народів. Починаючи з часів

античності видатні особи як Гай Пліній Секунд, Марк Вітрувій Полліон почали систематизувати наявний досвід монументального живопису. Художники й архітектори наступних століть, такі як чернець Теофіл, Леон-Батіста Альберті, Джорджо Вазарі, Ченніно Д'Андреа Ченніні, Діонісій Фурнаграфіот підняли мистецтво розпису на стаціонарній поверхні на новий рівень [27]. Сучасний теоретично-практичний базис є плодом праці великої кількості вчених, дослідників та технологів, серед яких можна виділити Ю.І. Панькевич, М.Л. Бойчука, А.І. Петрова та інші.

На території України монументальне мистецтво відомо з часів Київської Русі. Починаючи з XVI століття в настінному розписі вже виразно проявляються риси національної самобутності українського народу, як приклад: Онуфріївська церква в селі Лаврове та церква Святого Духа в селі Потеличі на Львівщині. Мистецтвознавець, дослідник української архітектури, музейник С. А. Таранушенко підкреслював, що наша архітектура з другої половини XVI століття до XVII століття наповнювалася новим змістом. З досліджень Таранушенко стало відомо, що принципи побудови архітектурно-художнього образу монументальних пам'яток зазначеного періоду наближається до принципів побудови художнього образу в італійському мистецтві доби Ренесансу. Видатною пам'яткою доби українського ренесансу з його культом симетрії й гармонії є церква святого Юрія в Старому Хуторі [7].

У XVII сторіччі настінним розписом було оздоблено багато релігійних споруд, зокрема Троїцький собор Густинського монастиря на Слобожанщині. У XVIII – на початку XIX столітті настінні розписи збагачувалися місцевою тематикою. Як стверджують дослідники Р.Івашко, Б.Костюк, найдавніші графіті в Софії Київській представлені як у вигляді малюнків, так і супровідних текстів до них, що повідомляють про політичні події минулого, згадують історичні постаті, як-от: князя Ярослава Мудрого, його синів Святослава та Всеволода, онуків Святополка та Володимира Мономаха, єпископів, воєвод та інших діячів [2].

Саме тому український декоративний розпис показує історію культури українського народу. Завдяки діяльності українського історика, археолога, фольклориста, етнографа, письменника, лексикографа, дослідника історії українського козацтва Д. І. Яворського стало загально відомо про декоративний розпис. До нього ніхто не звертав уваги ні на декоративний, ні на настінний розписи, ніхто їх не колекціонував. Навіть такий відомий український етнограф як Ф. Кондратович Вовк не тільки не досліджував цей вид народного мистецтва, а й навіть не знав про нього. Слід зазначити, що настінний розпис у кожній місцевості країни мав свої особливості: відрізнялися колорит, власне орнамент та розміщення декору. Розписи Хмельниччини більш геометризовані: великий орнамент у біло-червоній гамі на темному фоні. Для Вінниччини більш характерний складний рослинний орнамент, що зображувався на світло-сірому тлі з використанням білої фарби. Настінні розписи Херсонській та Кіровоградській областей близькі до подільських, але орнаментально вони є менш навантажені, що загалом характерно для всього південного регіону України. На Чернігівщині та у північних областях України стінопис майже не використовувався. Для Полтавщини настінний розпис не характерний, а якщо і використовувався, то не мав основного декоративного навантаження. Панівними в оздобленні інтер'єру: кераміка, гобелени та вишиті рушники. Розпис на Дніпропетровщині невеликий за розміром, але має більшу кількість дрібних деталей. Саме стінопис на білому тлі вищезгаданої місцевості став основою для розвитку цілої орнаментальної школи — петриківського розпису [5], [6]. Один з перших екземплярів графіті — «Кілрой був тут» (від англ. Kilroy was here) — був створений ще за часів другої світової війни. Це — простий малюнок людини з довгим носом, що визирає з-за стіни [18].

Мистецтво з'явилося ще в найдавніші часи. Саме малюнки на скелях вважають першим зразком Street art. Ну а витoki сучасної культури беруть свій початок в США з 1930-х років. Ціла культура почалася з звичайних хуліганів, які почали малювати графіті на вагонах та стінах будинків [6], [7].

Багато чого з сучасного вуличного мистецтва має витоки з Нью-Йорка, де в 1960-1980-х роках розвивався напрям мистецтва названий графіті-бум.

З початку XXI століття новим масовим явищем стала монументальна абстрактний живопис у вигляді графіті і муралу. Урбаністичне графіті з'явилися в 1960-х роках, абстрактні форми графіті почали масово розвиватися тільки на рубежі XX і XXI століть.

У містах по всій Америці розписи на відкритому повітрі привнесли публічне мистецтво в міський ландшафт. Це мистецтво тісно пов'язано з політичними змінами в країні.

The Works Progress Administration: Command Works for Public Enrichment
Американський настінний живопис почав процвітати під час Великої депресії за програмами «Новий курс» Франкліна Рузвельта. Частина Управління прогресу робіт (WPA) у 1930-х роках, Проект громадських творів мистецтва (PWAP), фінансувала стінописи як засіб «створення постійного запису прагнень і досягнень американського народу».23 Федеральний уряд замовив розпис. потребуючих художників для малювання фресок, переважно на внутрішніх стінах поштових відділень, шкіл та урядових будівель по всій країні. Як зазначає історик Карал Енн Марлінг, публічне мистецтво того часу включало три групи: художника, замовника та людей. Мурал для багатьох афроамериканців став засобом масової та масової комунікації. Це встановило діалог про расу та расизм. На міжнародному рівні, зокрема в Мексиці та Ірландії, стінописне мистецтво використовувалося таким чином протягом століть; Багатофігурний мурал у Мексиці, блискуча постколоніальна робота ознаменувала нову епоху сучасного настінного мистецтва. Після мексиканської революції великі громадські фрески мали намір інформувати тих, хто не має доступу до книг про історію Мексики, і розповідати про спадщину європейської експлуатації. (Рис.1.3.2-6). Мексиканська фреска.

Ідея протестного мистецтва прийшла пізно — хоча й не менш драматично — до Сполучених Штатів. В муралах ображаються образи видатних лідерів та культурних свят, а також конфліктів та лих.

Це мистецтво було радикальним висловом багатьох афроамериканських художників, і значна частина його змісту була прямим викликом політичному істеблішменту в міських центрах. Художник Дана Чендлер, один із засновників афроамериканських художників-муралістів, який намалював деякі з найбільш суперечливих фресок Бостона, охарактеризувала зв'язок руху мурального мистецтва з Black Pride наступним чином:

Мурал є довгостроковим, і він піднімається під час негараздів. Коли все стає погано, люди намагатимуться знайти місце, щоб заявити про те, наскільки все погано. У цьому сенсі потреби людей були першочерговими у шістдесятих і сімдесятих роках

Радянському союзу багато використовували фресок, мозаїк з сильно політизованими символами, зображували державні символи, вождів, робітників, радянські гасла, наприклад: «Мир, труд, май», анімалістичні зображення, природу, радянський моралізм мав сильний «ідеалістичний корінь» і підтримувався зі сторони держави, тому в цей час створено багато настінного живопису, мозаїки і фресок. Після зупинки фінансування цієї сфери, радянська школа настінного живопису майже зникла (ЕР стріт-арт). (Рис. Б 1.3.7-9).

За своєю художньою суттю графіті і муралі це одне і теж, мурал від графіті відрізняється протилежним правовим статусом. Відмінність в тому, що графіті - це коли художник самостійно знаходить стіну і малює без узгодження з її власником, а мурал - це його протилежність, тобто мистецтво узгоджене з власником стіни.

Вирішальним фактором для появи нової абстрактної графіті культури стало масове впровадження інтернету, художники з усього світу вперше в історії отримали швидкий доступ до актуальної інформації. Всесвітній обмін художніми ідеями став відбуватися дуже швидко і затягнув у оборот соціальні групи для яких в до інтернетну епоху доступ до інформації про сучасне мистецтво був неможливий.

Нові художники малюють фарбами-спреями в балончиках на стінах міст, і ескізи на комп'ютерах, радикально відрізнялися способом життя і творчими методами від абстракціоністів попередніх генерацій, і як наслідок їм відкрилися відкрили нові горизонти мистецтва, за якими виявилися нові форми і нові художні прийоми.

В цей же час почався процес музеєфікації абстрактних графіті, способи музеєфікації використовують різні, в тому числі і затягування в зали музеїв стін з графіті, випиляних з міського ландшафту.

Перше важлива історична подія нового десятиліття пов'язане з відкриттям 12 грудня 2019 року у Маямі першого музею графіті Museum of Graffiti - museumofgraffiti.com. (Рис. Б. 1.3.10).

Ранні фрески спільноти, продукт дійсного Руху 1960-х та 70-х років, продовжують швидко зникати із забудованого середовища і є обмеженими ресурсами, що потребують підстави для збереження та захисту. Беручи до уваги концепцію ефемерності, що переважає, але так часто замовчується під час обговорення фресок спільноти, показує, що фрески спільноти набагато складніші, ніж прийнято вважати.

Недоглянуті та руйнуються фрески негативно впливають на естетику спільноти, викликають незадоволення, а також можуть бути помилково прийняті за показник соціально-економічної стану якості району. Сколи стіни, фрески, що вивітрюються, відсутня частина малюнку, можуть не точно вказувати на бідний район. Тому доречно в кожному місці розробити графік і стратегію списання та видалення фресок, щоб звільнити місце для нових фресок з новими виразами, а також щоб уникнути створення помилкових вражень про погану якість сусідства. До моменту виведення з експлуатації та зняття фрески слід регулярно підтримувати в хорошому стані та чистити.

Створені корисні програми настінного мистецтва Філадельфії та Асоціації настінних розписів Precita Eyes у Сан- Франциско. А така програма, як RPM-Heritage Preservation, в котрій організація повинна запровадити програми соціальної документації з інтер'юванням художників про художні

задуми, їх натхнення, прийом у людей документів [43, с.70-72]. (Киплик Д. И., Гренберг Ю. И., Щавинский В. А., Комаров А.А., Гаврилаш І. С., Єгорова В.) [7], [4], [43].

Висновки до першого розділу

Монументальний живопис був у вжитку з прадавніх часів. Найдавніші – це малюнки тридцять тисяч років до н.е. у Франції. Багато настінних розписів є в Єгипті, в містах Майя відносяться до часів I-XV століть. Зразками монументального живопису є розписи, що вкривають будівлі стародавнього Єгипту. Живопис, що доповнює та підкреслює красу і стиль будівлі, повною мірою відповідає своїй назві — монументальний. Мистецтво настінного живопису – це мистецтво ацтеків, майя, теотіуаканців, мурали колоніальної, незалежної Мексики. Рух за цивільні права і владу чорношкірих і пов'язані з ним протести, поява руху фресок Чикаго та Нью-Йорка. Ці фрески вважаються соціально значущими в здатності створювати колективну ідентичність, встановлену через почуття свободи волі всередині спільнот. Громадський рух настінних розписів був спрямований на возз'єднання людей з мистецтвом. Алан В. Барнетт, відомий дослідник фрески у спільнотах, заявляє, що це рух - фундаментальна зміна щодо культури до звичайних людей. Досліджуючи питання історіографії та ретроспективу розвитку монументально-декоративного живопису, визначено стан дослідженості теми. Тімоті Дрешер і Енн Гарфінкл розглядають правові та етичні наслідки природоохоронних заходів, захисники природи, такі як Аманда Дж. Норбутус, аналізують фізичну дію, яка надається на фрески різними методами хімічної консервації, виокремлює два окремих сектори: матеріальний вплив на фрески та нематеріальний, концептуальний та юридичний вплив.

У сучасному науковому дискурсі питаннями вуличного мистецтва займаються вітчизняні та зарубіжні дослідники: В. Грішин, О.Колосов, М.Копанєва, Ю.Кузовенкова, А.Мержоєва, І.Пригаріна, Т.Фетісова, Н.Цигіна, М.Чистякова, У.Швіндт та ін. Питаннями естетизації міського середовища

засобами сучасного монументального живопису займались М.Вільчинська-Бутенко, С.Михайлов та Р.Хафізов, О. Чернавських та ін. Дослідженнями стріт-арту в контексті сучасної візуальної культури займалась Н.Цигіна, що розглянула вуличне мистецтво як феномен світової культури.

Виступаючи як спільна мова, за допомогою якої люди можуть затверджувати свою присутність у суспільстві, люди висловлюють свій протест проти негараздів і несправедливостей і прославляють свою культуру, ці роботи були і продовжують бути вираженням свободи волі у спотворених життях людей того часу. Мурали – це наступна віха після настінного живопису., якому переважала релігійна тематика, величних гобеленів та розпису стін й віталень царів та вельмож, помпезних вітражів та мозаїк, що прикрашали замки, церкви та замки правителів, після бунтарських розписів графіті стін будинків в жилих районах міст і селищ. На відміну від загальноприйнятого монументально-декоративного живопису, мурали створюються на великих площах фасадних та цікавих по розташуванню стінах будинків з загального дозволу жителів на керівництва міст з узгодженням малюнку та темами , які надихають людей на прекрасне, величне, духовне, зміцнюють загальнолюдські цінності (сім'я, жінка, діти, природу (квіти,ліс, воду у всіх її проявах), образи тварин (як тотемів і символів сили, швидкості, м'якості, мудрість та цінність старшого покоління, мудрих правителів (яких поважає народ), навіть богів. Серед характеристик, які відповідають функціональному призначенню муралів житлових масивів міста, можна назвати: відповідність і доцільність сюжетного змісту навколишньому середовищу; інформаційне навантаження твору; естетична привабливість; чітко визначений термін експлуатації та передбачення можливих реставраційних робіт.

Художник може показати громаді, якими навичками люди вже володіють, щоб створити власну культуру, тоді як спільнота може спрямовувати художника до ідей, форм, і зміст, який дійсно має значення для людей.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНІ МУРАЛИ У ПРОСТОРІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА.

2.1. Естетизація простору міського середовища засобами сучасного монументально-декоративного живопису.

Великі живописні картини на стінах будівель здатні не лише доповнити і покращити вигляд старих чи не привабливих споруд, а й повністю змінити образ місцевості, району або міста та створити нові просторові орієнтири. Художнику перед створенням муралу необхідно ретельно планувати мистецькі архітектурні проекти, адже настінний живопис має здатність кардинально змінювати простір. При оздобленні стіни будівель художник враховує історичні дані про місто, країну, вподобання людей які проживають в цій місцевості, гармонізує кольорову гамму малюнку та композицію враховуючи оточуючи будинки. При розташуванні малюнка композиційно, треба брати до уваги не тільки розміри стіни, але і розмір всієї будівлі. Основні лінії в композиції твору мають доповнювати лінії будівель або перекликатися з ними.

На теперішній час мурал-арт є одним із найпопулярніших видів вуличного мистецтва як в невеликих містечках так і великих містах. Яскраві зображення ефектно виглядають на тлі монотонної забудови і привертають увагу туристів і гостей міста.

Основним завданням живопису мурал-арту, крім естетичної привабливості, є: позначення цікавих орієнтирів у просторі міста; створення нових об'єктів середовища, що змінюють загальне сприйняття міста. Вагоме смислове навантаження муралів несе символічність в зображеннях. Мурали відтворюють зображення на стіні за допомогою аерозольних балончиків із фарбами (як основний інструмент і матеріал для живописної різнокольорової картини), як і звичайні міські вуличні розписи-графіті, а також допоміжних – валиків, пензлів і, за необхідності, попередньо виготовлених трафаретів. За ствердженнями С.Думасенко та І.Татарова, аерозолі відзначаються яскравими

кольорами і високою швидкістю нанесення шарів за допомогою змінних насадок на балончик [9, с. 45]. Водночас зазначимо, що від інших видів вуличного стінопису мурал-арт відрізняється не лише великими (іноді гігантськими) розмірами, але й специфічними особливостями, такими як:

- ініціатива створення муралів, частіше, належить державним чи адміністративним органам управління, громадським організаціям, депутатам, рідше приватним особам;
- художник повинен отримати дозвіл від міської влади на виконання художніх (монтажних) робіт;
- мурали переважно виконують на замовлення спонсорів
- виконання великих за площею розписів передбачає наявність значної кількості якісних художніх матеріалів;
- створення масштабних мурал-арт проектів вимагає від автора та його команди великого фізичного навантаження.

Вагомий аспект при створення об'єктів мурал-арту – це нагальна необхідність вміти художнику або художникам працювати в команді, між собою та помічниками, які забезпечують обладнання, драбини, монтажні ліси, підйомні машини, адже великі площі монументального розпису самотужки дуже складно виконувати і монтувати, практично неможливо. Слід зазначити, що разом із художниками, над виготовленням муралу працюють інші фахівці (електрики, монтажники-висотники та інші), які забезпечують налагодження обладнання для страховки і безпеки працівників, проводять електрику та інші підготовчі роботи та допоміжні технічні операції [64].

Для виконання такого виду художніх робіт необхідно мати навички створення дуже великих творів, мати уявлення про сприйняття зображення на висоті, гарні знання проєкції і композиції, врахувати візуальні похибки для споглядання глядачами із різних точок. Мати спеціальне спорядження і технічні засоби для роботи на висоті. Треба віднайти вільну стіну, яку необхідно заздалегідь підготувати для розпису. Надалі, згідно з розробленим ескізом фахівці переносять малюнок на стіну методом збільшення і виконують

роботу фарбою, або здійснюють монтаж частин картини, заздалегідь підготовлених у творчій майстерні.

Мостенець В. стверджує, що художній мурал – це твір мистецтва завжди на актуальну тему, виконаний на високому професійному рівні, у виразному стилі. Саме такі твори спонукають мешканців до роздумів, емоційного збагачення і мистецько-просвітницького досвіду [59].

Виконуючи мурали, ще на стадії задуму необхідно брати до уваги вже сформований образ міста, важливо врахувати вже існуючі елементи просторового середовища. Для кращого сприйняття вуличних настінних розписів потрібно продумати систему, де новостворений об'єкт органічно був би вмонтований у вже існуючий міський простір (Пономарьова А., Анісімов О., Брент Д.) [71]. Інакше мурали можуть сприйматися як випадкові, не узгоджені із певною місцевістю «чужорідні» та небажані елементи.

Через популярність стріт-арту великі арт-галереї та міська влада почали організовувати фестивалі вуличного мистецтва, куди запрошують художників з усього світу розписувати будівлі за пристойний гонорар.

Так в США в 1981 році у місті Вашингтон відбулася виставка під назвою «вуличні роботи», де свої творіння показували місцеві знамениті художники: Ф. Ф. Фредді, Д. Фехнер та Л. Квінонс. На теперішній час місто Нью-Йорк продовжує бути стріт-арт меккою, де з'їжджаються художники з усього світу, а саме такі райони Манхеттена як Сохо і Нижній Іст-сайд. Арт-район «Челсі» став місцем виставок вуличних художників. Атланта, Джорія та Маямі, Флорида серед південних міст є найактивнішими представниками стріт-арту. Стріт-арт в Атланті представляє собою 30-кілометровий «залізничний коридор». В Атланті створили стріт-арт групу в 2011 році. Маямі «Вінвуд» — розписана стіна, яка приваблює художників зі всього світу. В Сарасоте і Флориді кожний рік проводяться різні стріт-арт заходи, фестивалі, зокрема, фестиваль Сарасота Крейда, заснований в 2007 році. Лос-Анжелес, Сан-Франциско, і Сан-Дієго — місця, де знаходяться всі основні вузли діяльності стріт-арту. Лабораторія стріт-арту Лос-Анджелеса, що відкрилась в 2011 році,

являє собою 6,500 квадратних футів галереї стріт-арту, де знаходяться творіння місцевих жителів, таких як Алек Монополі, Морлі та ін.

В Європа одним з найбільших графіті-містом Європи є Лондон. Хоча офіційно тут стріт-арт заборонений, та все ж таки він має величезну кількість шанувальників і багато в чому є підтриманий громадськістю. Найбільше Лондон представлений в сфері стріт-арту завдяки своєму району Брістоль. Стріт-арт на Берлінській стіні розвивався ще за часів, коли Німеччина була розділена і продовжував процвітати навіть після її воз'єднання. Берлінська стіна стала справжнім домом для вуличних художників, таких як Тьеррі Нуар. Крім того стріт-арт стрімко розвивається в таких районах, як Мітте,Пренцлауер-Берг, Кройцберг і Фрідріхсхайн. (Рис. Б. 2.1.1-2.).

Стріт-арт у Греції розвивається з кінця 1980-х років і набрав найбільших обертів в Афінах. Зважаючи на кризу в країні 2011 року, ряд художників, як і всі жителі міст, не були згодні з умовами проживання в державі, тому й не дивно, що на стінах Афін та інших міст Греції почали з'являтися графіті-малюнки на цю тему. Вони намагалися створювати алегоричні твори з соціальним коментарем в історичному центрі міста та інших районах, щоб суспільство звернуло увагу на їхню думку щодо ситуації, яка виникла. До речі, газета Нью-Йорк Таймс, опублікувала розповідь про кризу через призму вуличного мистецтва і мистецтва в цілому.

Також стріт-арт розвивається в таких містах Іспанії, як Мадрид, Барселона, Валенсія та Сарагоса. (Рис. Б. 2.1.3.).

Італія є дуже активною в сфері стріт-арту з кінця 1990-х років. Найвідоміші вуличні художники того часу: Blu, Стін Лекс.(Рис. Б. 2.1.4)

В Україні на сьогоднішній день дуже потужно розвивається стріт-арт та муралізму майже у всіх регіонах. Особливими осередками є: Київ, Одеса, Львів, Луцьк, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Харків, Дніпро, Запоріжжя, Черкаси, Суми — в цих містах активно та регулярно проводяться фестивалі вуличного мистецтва, створюються мурали.

Починаючи з 2014 року художники з України, Іспанії, Аргентини, Австралії, Німеччини, Британії, Португалії та інших країн прикрасили мурами більше ста будинків Києва і цей напрямок продовжується. Наразі Київські мурали налічують 170 стінописів та 36 художника.

Хорошим прикладом є мурал в НТУУ «КПІ» створений канадським художником Аароном Лі-Хіллом. «На малюнку зображено протони, які рухаються назустріч один одному з величезною швидкістю, а під час їх зіткнення вивільняється енергія». Стінопис Лі-Хілла є частиною програми міжнародного фестивалю сучасного мистецтва у громадському просторі Mural Social Club, організатором якого виступив благодійний фонд Sky Art Foundation. З кураторами проекту — Олег Соснов та Юлія Островська. (Рис. Б. 2.1.4.)

Одними з найвідоміших представників українського стріт-арту є дует *Interesni Kazki*, їх роботи є в багатьох країнах світу. (Рис. Б. 2.1.5)

Перший стріт-арт у Львові з'явився в районі Підзамче. Саме завдяки ініціативі з культурного розвитку одного з найдавніший районів міста, згодом на Підзамче з'явилася низка муралів і навіть цілий мистецький маршрут.

Європейські художники розмальовують трамвайну зупинку у Львові

В рамках програми Мистецьких резиденцій музею Ідей болгарські стріт-арт художники Ніколай і Вікторія, що називають себе *Sunshiners*, втілили свої креативні ідеї на вулицях Львова.

В 2015 році з'явилась *Lviv Street Gallery*. Львівська вулична галерея є проектом арт-студії *Kickit*, який виграв на Хакатоні соціальних інновацій від Інституту міста.

В 2016 році почала існувати галерея стріт-арту «Фарбований лис» з постійним приміщенням на вулиці Заводській 31. Від лютого 2016-го у галереї відбувалося декілька подій щороку. Це і персональні виставки і групові концепти. Весь цей час вона також виконувала роль майстерні для вуличних художників — доступ відкритий для кожного. Найуспішнішим проектом «Фарбованого лису» був фестиваль (наприкінці 2017-го) — *Lviv WallKing*. Тоді

вдалося реалізувати проект ідеї першого у Львові туристичного напрямку по графіті та стріт-арт локаціям Підзамче. (Рис. Б. 2.1.6.)

Раз в рік відбувається у Львові графіті-фестиваль Алярм. Це причина зібратися всією Україною і щось намалювати. В Україні проводяться фестивалі вуличного мистецтва, які включають в себе створення серії муралів, об'єднаних загальною тематикою. Під час проведення фестивалів приїжджають тисячі бажаючих спостерігати за роботою майстрів, побувати на конференціях та повеселитися. А після фестивалю залишаються фрески, які прикрашають місто та приваблюють туристів. (Ольга Перепелица) [69].

Серед зарубіжних фестивалів найвідоміші це:

- Фестиваль Open Walls, Балтимор, США.
- Фестиваль Living Walls Concepts, Атланта, США, 2012.
- Фестиваль Wynwood Walls, Маямі, США, 2011.
- Фестиваль Street Art Communications, Кошице, Словачія.
- Фестиваль Walk&Talk, Азорські острови, Португалія.
- Фестиваль Vlooor, Ібіца, Іспанія, 2011.
- Фестиваль «Стенографія», Екатеринбург, Росія.
- Фестиваль Arte para Todos, Севілья, Іспанія, 2010.
- Фестиваль Poliniza, Валенсія, Іспанія, 2009.
- Míau в Фансаре, Іспанія.
- Фестиваль «Графіті Раша фест», Росія, 2020.
- Stockholm Urban Art в Стокгольме, Швеція.
- Vlooor International Proactive Art festival на Ібіці, Іспанія.
- iBug в Хемнице, Німеччина.
- Nuart в Ставангері, Норвегія.
- Urfest Europe в Брістолі, Великобританія.
- LaBel Valette Fest в Пре Сіньи-Ле-Пен, Франція.

В Києві організовано та проведено кілька масштабних фестивалів і проектів урбан-арту, наприклад, City Art, Mural Social Club 2016 р., Dynamic

Urban Culture Kyiv, Art United Us, Muralissimo, проект Dynamic Urban Culture Kyiv, Back to school! Ukraine.

Upfest — найбільший в Європі фестиваль стріт-арту, куди кожний рік приїжджає більше 350 художників. в район Бедмінстер. Спостерігають за роботою до п'ятдесяти тисяч глядачів. Для глядачів художнього заходу будуть проводитися воркшопи, конференції, концерти: реггі, фанка, хіп-хопу і соула. Одним з завдань фестивалю у Upfest є соціальна місія: частина зароблених на фестивалі грошей надійде до фонд NACOA, який займається допомогою дітям людей с алкогольною залежністю.

Фестиваль вуличного мистецтва M.I.A.U (що перекладається як Незакінчений фестиваль вуличного мистецтва зародився містечку Фансара неподалік Валенсії, де більшість жителів пенсіонери. У 2014 році муніципальна рада запропонувала запросити художників з усієї Європи, щоб залучити туристів та пришвидшити життя на тихих вулицях. Ця ідея вилилася те що через чотири роки Фансара перетворилася на галерею просто неба з сотнями барвистих муралів, куди помилуватись приїжджають тисячі туристів .

Фестиваль Stockholm Urban Art — одна зі складових частин великого знаменитого фестивалю вуличних мистецтв Stockholm Street Fest.

Vloop — незалежний фестиваль стріт-арту, цифрового мистецтва, музики та гастрономії у містечку Сан-Антоніо на Ібіці. Кожен рік організатори вигадують нову тему фестивалю, а учасники мають створити неповторний художній твір у вільній техніці.

iBug — незалежний фестиваль сучасного мистецтва і стріт-арту, куди на два вихідних приїжджають близько восьми десяти художників з більше чим десяти країн і створюють цікаві художні твори в занедбаних і порожніх будівлях промислових районів міста Хемниц. Надати друге життя індустріальному району міста, зробити з нього велику галерею мистецтва під відкритим небом – головна мета фестивалю.

Фестиваль Nuart проводиться у Ставангері регулярно з 2001 року. Сюди приїжджає кілька десятків художників і створити роботи на тему, яку

організатори тримають в секреті до початку фестивалю. Художникам надають майданчики всіх розмірів: від фасадів багатоповерхівок до телефонних будок та вітрин магазинів. Багато фресок залишається після закінчення фестивалю. Через це за 18 років у місті з'явилося стільки робіт, що найпопулярнішим у туристів стали прогулянки з гідом місцями з найкращим стріт-артом.

Часто на муралах бренди використовують хештеги, щоб привернути увагу перехожих. Створення фресок на зовнішніх стінах або залучення інфлюєнсерів на захід, щоб ті робили пости в різних соціальних мережах, може бути досить ефективною рекламою і слугувати зв'язком між реальним та віртуальними діджитал-світами; таку думку висловив Гіл Еяль, виконавчий директор рекламної платформи Nurbrands. (Рис. Б. 2.1.7.)

Проте оцінити ефективність муралів досить складно, особливо в інстаграмі, тому що для цього недостатньо статистичних даних про кількість переглядів та вікову категорію аудиторії, оцінити мурал в повній мірі можливо тільки поглянувши на нього зблизу і відчувши його розмір у красу переливів кольору при сонячному світлі чи при сяйві луни.

Мурали - улюблений прийом бренду Rag & Bone, який раз на кілька місяців змінює екстер'єрний малюнок на фасаді будинку флагманського магазину в Х'юстоні, штат Техас. Власники щоразу для співпраці запрошують нового художника. "Мурали не мають нічого спільного з маркетингом, твори просто створюють атмосферу і роблять район привабливішим. До того ж мистецтво має бути в сучасному святі і відігравати важливу роль в створенні нових ідей, — розповідає виконавчий директор та засновник бренду Rag & Bone Маркус Уейнрайт. — В самому явищі стінопису з рекламною місією не йдеться про цінове порівняння з традиційною рекламною кампанією. Пояснюється це тому що у муралів зовсім інша мета, але якщо вже говорити про ціну, то ви можете витратити мільйон на фотозйомку, чи балон фарби Krylon який коштує лише десять доларів.

В Україні проводились фестивалі стріт-арту, зі створенням серій муралів, в Києві, Львові, Дніпрі, Одесі, Харкові. Місту Київ пощастило: над

київськими мурами працювали професіонали стріт-арту з багатьох країн світу: Австралії (Reka One, Fintan Magee, Guido van Helten), Греції (Ficos Antonios), Аргентини (Franko Fasol), Бельгії (POA), Бразилії (Nunca, Rodrigo Blanco), Португалії (Alexandro Farto), Італії (Millo), Пуерто-Ріко (Anna Maria), Канади (Aaron Li Hill, Emmanuel Jarus), Коста-Ріки (Mata Ruda), Іспанії (Gonzalo Borondo, Ugen, Sebastian Velasco, Arys, Okuda, Zosen Bandido), Франції. Олександр Бритцев (Україна) «Скрипалька», Олександр Корбан (Україна) «Дівчина з кліткою та птахами», Олександр Корбан (Україна), Шибанова А. Т. Київські мурали (Сьен Маллан – Seth Land), США (Ернесто Маланьє, Джеймс Буллоу), Росії (Rustam O'BiK).

2.2. Сюжетне різноманіття сучасних муралів

Дослідженнями таких напрямків сучасного монументального стінопису як графіті та мурали у вітчизняних наукових розвідках переважно здійснювались в аспекті соціологічних питань. Українські теоретики О.Грицюк, З.Кайс та А.Образцової аналізували соціально-політичне підґрунтя даного явища, розглядала графіті та мурали як спробу переосмислення публічного простору, аналізували символіку їх зображень. Поміж вітчизняних науковців необхідно виокремити роботи І. Гаврилаша, який здійснив диференціацію понять «графіті» та «мурали» в понятті сучасного вітчизняного соціокультурного простору, розглянув специфіку адаптації й тенденції розвитку графіті та муралів у міській культурі України XXI столітті. Автор зазначає, що розквіт муралів, як одного з напрямків сучасного стріт-арту, обумовлено динамікою розвитку міського простору. І. Гаврілаш відмічає, що в українських містах така форма сучасного вуличного мистецтва як графіті поступово втрачає актуальність, а художники урбан-арту, які раніше надавали перевагу класичному графіті, реалізуються у сфері мурал-арту [4].

Сучасне мистецтво постійно трансформується, розвивається та модернізується. В період урбанізації XXI сторіччя митці переносять художні

твори на вулиці міст по всьому світі і роблять доступним для споглядання величні твори, вносять нові ідеї та демонструють своє відображення певної проблематики. Поміж різноманітних форм сучасного мистецтва, найбільш розповсюдженими для естетизації простору міського середовища є: інсталяції, сучасні скульптури та твори стріт-арту, які вписуються в архітектурне середовище та змінюють просторове сприйняття людей.

За останні десятиліття монументальний живопис набув певних змін і трансформації. Окрім таких традиційних форм як фреска, вітраж та мозаїка, розповсюдження набувають мурали [10].

Мурали, як об'єкти сучасного вуличного мистецтва, спрямовані на репрезентацію певної глибинної ідеї, передачі сюжету, апеляції до певних символів та скритих змістів. У цьому вбачається концептуальні конотації з класичними фресками, на яких були зображені різні сцени з життя або міфології [57].

Дослідження розвитку монументального стінопису та аналіз світового досвіду створення сучасних муралів надали можливість класифікувати означені зображення за сюжетним наповненням (Таблиця А. №1) :

- зображення соціально значущих історичних і сучасних діячів;
- віддзеркалення гострої соціально-політичної проблематики;
- відображення міфологічної або релігійно-філософської тематики;
- зображення природних форм та анімалістичних мотивів;
- інтерпретація архітектурних форм, фрагменти інтер'єрів;
- зображення фантастичних персонажів, герої коміксів тощо;
- інтерпретація фольклорних та національних мотивів;
- концептуальні твори (зображення предметів у незвичних комбінаціях, поєднання муралів з об'єктами навколишньої дійсності),
- створення абстрактних композицій (геометричні фігури, леттеринг тощо).

Окрім цього, аналіз світового досвіду створення муралів надав можливість систематизувати їх за багатьма параметрами. (Таблиця А. №2).

За розміром мурали можливо поділити:

- *За висотою:* 1) в межах одного поверху, 2) в межах двох поверхів; 3) в межах п'яти поверхів; 4) в межах 10 і більше поверхів.
- *За довжиною:* 1) до 5 метрів; 2) до 10 метрів; 3) до 20 метрів; 4) більше 20 метрів.

За розташуванням мурали можуть бути розміщені на будівлях: 1) культових споруд; 2) будівлях громадського призначення; 3) спорудах не житлового фонду; 4) об'єктах житлового фонду.

В зображеннях муралів застосовуються майже всі художні стилі.

За змістовим наповненням мурали можливо розділити на наступні групи: 1) політичні (революційні); 2) патріотичні; 3) історичні; 4) сентиментальні; 4) фантазійні; 5) абстрактні.

За функціональним призначенням: 1) декоративні; 2) рекламно-агітаційні; 3) пропагандистські; 4) об'єднуючі.

За кольоровою гамою: 1) монохромні; 2) поліхромні; 3) тонові.

Мурали відрізняються за технікою виконання, матеріалами. Твори різні за жанром, концепцією і тематикою. (Таблиця А. №3). Тематика стінопису залежить від задуму розпису, її різновидами є:

- соціальна (піднімає актуальні проблеми суспільства);
- патріотична (зображає символи держави, міста, народні традиції);
- філософська (відтворює суб'єктивні творчі ідеї художника, націлена замислитися над ідеєю і викликати сильні емоції у глядачів);
- естетична (об'єднує усі попередні ідеї задуму розпису і направлена на покращення візуального сприйняття простору міста) [61].

Означене сюжетне різноманіття художники реалізують як через реалістичні зображення, так і завдяки алегоричним формам та символіці, застосовуючи метод художньої стилізації, митці створюють декоративні панно.

Метою створення муралів це, насамперед, естетизація міського середовища. Муральний настінний живопис має великі масштаби. Такі композиції розміщуються, як правило, на великих площинах бічних фасадів

будинків. Мурали є спланованою акцією, яка створюється за узгодженням з керівництвом міста та планується для довгого існування. На відміну від графіті, що носять спонтанний та тимчасовий характер.

Поміж відомих художників стріт-арту, які створюють мурали для естетизації простору міського середовища, необхідно відмітити Володимира Манжоса (WaOne) та Олексія Бордусова (Aes), що створили власний проект «Interesni kazki». Це дует київських художників, які працюють не тільки в Україні, а й в країнах Західної Європи, США, Австралії, Японії та ін. Особливістю авторського стилю їхніх розписів є символізм, сюрреалізм, стилізація форми, багато фігурність та яскравість колористичної гами. Сюжети муралів гурту «Interesni kazki» багатогранні за змістом, тому кожен глядач може тлумачити їх по-своєму [70] (Рис. Б. 2.2.1). Важливим аспектом творчості даного дуету є те, що при створенні муралів в інших країнах, вони не нав'язують свою культуру та звичні їм образи, а намагаються зануритись у контекст та створити розпис, який би відображав реалії навколишньої дійсності.

Зовсім інший характер зображень у муралах іспанського дуету художників Пічі і Аво (Pichi & Avo). В роботах даних авторів проявляється синтез абстрактного традиційного графіті із натуралістичними зображеннями скульптур Давньої Греції. Означене поєднання зображальних мотивів дозволяє поглянути на графіті як на новий напрямок сучасного вуличного мистецтва. Мурали Пічі і Аво відрізняються масштабністю, насиченою колірною гамою і динамічністю композиції [52] (Рис. Б. 2.2.2.).

Окрім функції естетизації простору міського середовища, мурали застосовуються в якості об'єктів зовнішньої реклами. Означена тенденція набула поширення у зв'язку із розвитком індустріалізації та перенасиченням цифрових технологій. Мультимедійна реклама стала елементом повсякденності, а реклама рукотворна, навпаки, здатна здивувати увагу людей. До такого типу реклами наразі можна віднести мурали, в яких демонструються різноманітні

товари для масового вжитку. Мурали виконуються в єдиному екземплярі, що вказує на елітарність товару, що рекламується таким чином (Рис. Б. 2.2.3.).

Необхідно підкреслити, що використання муралів в якості засобів зовнішньої реклами більш притаманно країнам Західної Європи та США. На території України створення муралів спрямовано на репрезентацію певної концепції та передачі художнього образу, а ніж застосування їх як інструменту просування певного товару.

Окрім реклами конкретних товарів, мурали стають репрезентативними об'єктами країни на міжнародному рівні. Яскравим прикладом цього є масштабні композиції з декількох муралів, що були створені з нагоди олімпійських ігор у Бразилії. На стінах спортивного містечка, куди з'їхались люди з усього світу, були намальовані портретні зображення людей різних національностей з виразними національними атрибутами. Масштабний розпис поєднав в собі графічність лінійного малюнка та різнокольорові прямокутні плями, які нагадували прапори різних країн. Така композиція відображала ідею єдності та рівності всіх людей, що продекларовано в уставі даного спортивного заходу (Рис. Б. 2.2.4.).

2.3. Авторські підходи у стилістиці мурал-арту XXI сторіччя

При вивченні авторських підходів в творах відомих моралістів визначено декілька напрямлень. Колажність: накладання багатьох зображень під різними кутами і різних розмірів в поєднанні з різнобарвністю зображення. Компіляцію різних стилістик зображення: в одному творі поєднуються різні, часом протилежні за емоційним навантаженням, стилі, наприклад: абстракціонізм і зображення богів, дитина гігантського розміру, зображена з реалістичною точністю і схематичне зображення миру. Індустріальний характер твору: основним об'єктом зображення є техногенні речі, заводи, труби, сміття, лампочки, дроти; як правило в таких муралах піднімається тема екології.

Французький мураліст Патрик Комессі перетворює сірі стіни міських будівель в цікаві сюжетні картини, які дуже схожі з реальними сценами з життя. (Рис. Б. 2.3.1.)

Уявіть, що ви повернулися додому після мандрівки і не впізнаєте свій будинок, бо він дуже змінився, наповнившись радісними сюжетами з життя. Мурали Комессі виглядають дуже реалістично, в своїх малюнках художник "продовжує" архітектуру будинку, поселяє на фасади людей з різних історичних епох, і також відомих людей. Сюжети з життя й мурали від Патрика Комессі. (Анастасія Доманська) [79].

Київська команда «Інтересні казки» (Interesni Kazki) дуєт художників Аес та WaOne які працювали разом більше десятиліття створюючи казкові персонажі (штрихи - людина на сленговому мовленні) і абсурдні сюжети (параної), які змушують людей думати, порушуючи їй стереотипне мислення. Чоловіки комбінують ескізи, працюють над ідеєю, розвивають її, потім після підготовки стіни наносять малюнок. Зі слів WaOne: Наші праці-це скоріше символи які передають реальність , аніж ілюзорність миру. Вони створені бажанням піти від ілюзії і вивести людей за межі ланцюгів ілюзії. Натхнення для хлопців – це такий стан піднесення, підвищеної чутливості, озоріння, коли бачиш на декілька шагів наперед. З'являється тонкий зв'язок між образами та цілісність образу. Митці створили в Києві більше 40 муралів, приймали участь в багатьох фестивалях зі стріт-арту по всьому миру [70], [80].

Seth уже створив 9 муралів в Києві, Харкові, Пропадної та Севастополі. В 2021 році він вперше прибув до Одеси, щоб створити картину на будинку школи №55 по вул. Ільфа і Петрова, 25.

Саме Жюльєн Маллан – співавтор знаменитого муралу на Андріївському узвозі у Києві. Мурал носить ім'я "Відродження", його створювали 2 тижні також у рамках "Французької весни".

Уродженець Парижа, Seth почав висловлювати свої емоції на стінах рідного міста в середині 90-х років. Після закінчення у 2003 р. Вищої національної школи декоративного мистецтва він вирушає у навколосвітню

подорож, щоб обмінятися досвідом із представниками інших культур, відкрити для себе інші способи життя та мальовничої творчості у міському середовищі.

Seth розвинув індивідуальний художній стиль, що часто присвячуючи свої роботи темі дитинства. Художник сприймає стіну як чистий аркуш, спираючись у творчості на уявне – індивідуальне чи колективне, зображуючи місцевих богів, героїв міфів і казок. Seth поміщає своїх персонажів у складний соціальний, політичний чи географічний контекст. (Рис. 2.3.2.).

Великогабаритний трьохмірний мереживний мурал на фасаді музею в портовому місті Кале у Франції. Зроблений польською художницею NeSpoon. В місті де жили і працювали виробники мережив з XIX віці. (Рис. Б. 2.3.3.).

Нова робота NeSpoon прославляє історію міста через великогабаритний мереживний малюнок, що огортає фасад колишньої фабрики. Комбінація витонченої сітки та квіткових елементів покриває стіну Cité de la Dentelle et de la Mode, міського музею моди та мережива. Цей декоративний мотив обраний не випадково — він походить від мереживного візерунку 1894 року, який зберігається у архіві музею. В мереживі є естетичний код, який глибоко вкоренився у кожній культурі, — коментує художниця. — У кожному мереживі знаходиться симетрія, порядок і гармонію, те до чого люди прагнуть інстинктивно.

NeSpoon з 2009 року створює роботи, щось середнє між вуличним мистецтвом, живописом, скульптурою, керамікою та ювелірними прикрасами. Художниця займається позитивним мистецтвом і дарує гарні емоції, хоча часом висвітлює соціальні та політичні теми.

В ісламських країнах Західної Азії поступово утворилася тенденція зображувати у муралах жінок де персоналізовано — або в хіджабі-амірці з відкритим обличчям та закритими очима, або у паранджі з закритою нижньою частиною обличчя та з відкритими очима. Як приклад, фреска в місті Цинциннаті з образом мусульманської жінки та цифровими орнаментальними елементами американського стріт-арту виконана єврейським автором Шепарда Фейрі (Obey), не суперечить традиції зображення живих істот у ісламі (Рис

2.3.4.). Інша тенденція — умовні (мультиплікаційні або геометризовані) обличчя жінок, при цьому на зображення чоловіків такі обмеження не розповсюджуються. Подібні підходи до образних характеристик жінок із закритими очима в ісламському соціумі часто символізують жахи суспільства, на які жінки-мусульманки не сміють розкривати очей. При цьому повна відсутність губ у жіночих персонажів (як в афганської стріт-арт-художниці Хассані Шамсії , свідчить про відчуття жінок, позбавлених права голосу). (Школьна О.) [32]

У 2011 році стінопис з'явився на 6-поверховому будинку у центрі Брістоля. Намалював її художник EL MAC. Роботу він назвав "Clothed with the Sun", що можна перекласти як "Одіта в сонці". Про це розповіло видання Медіа Освіторія. Жінка, одягнена в сонце – це образ із Біблії, який використовували в іконах, де зображували Богоматір (Рис. Б. 2.3.4.). EL MAC зазначив, що прагнув створити сучасну версію вічного сюжету "матері та дитини". Митець надихався найкращими зразками образів Мадонни з немовлям, Рафаеля та Мікеланджело. Автор хотів висловити повагу самотнім матерям, адже Великобританія – серед лідерів європейських країн за кількістю одиноких матерів. (Рис. Б. 2.3.5.)

Художник Бенксі періодично зображує дітей на своїх трафаретах. Діти можуть висловлювати потужний маніфест проти війни, зла та несправедливості [37], [93]

Однією з його зворушливих історій стала робота для госпіталю в місті Саутгемптон у Великій Британії. Малюнок "Game Changer", який перекладається як "Той, що змінює гру". На малюнку хлопчик сидить біля урни, з якої виглядають іграшкові Бетмен та Спайдермен, бо для гри він вибрав медсестру в масці. Художник присвятив цю роботу всім медичним працівникам, які ведуть боротьбу із COVID-19 (Рис. Б. 2.3.6.) [94].

Серед графіті, які приписують Бенксі, є сюжет матері і сина – "Punk Mum". На ньому мама поправляє своєму синові-панкові хустку на обличчі і каже: "Не забудь пообідати і наробити трохи лиха".

Стінопис "You Are Not Alone", на Кіпрі, який перекладається як "Ти не одна", з'явився на стіні житлового будинку в Лімасолі в 2015 році. Кіпрський художник PAPARAZZI намалював непальську жінку, яка несе на спині немовля. «Мета – не вандалізм, а постійні зусилля робити світ красивішим та приємнішим,» - прокоментував свою роботу художник. Митець підтримує людей з Непалу, які на той час тільки пережили землетрус. Руйнування очевидно змусили багатьох батьків рятуватися разом із дітьми.

"Mural of St. Enoch" у місті Глазго

У 2018 році на стіні в Глазго австралійський художник Smug (Сем Бейтс) зобразив зворушливий момент грудного вигодовування дитини. Офіційно цей мурал назви немає, проте викликав безліч трактувань мешканців міста. Дитина на стінописі – не немовля, а мала дитина до трьох років, тому місцеві сприйняли цей мурал як данину митця до всіх мам, які підтримують тривале грудне вигодовування дітей, заради теперішнього і майбутнього здоров'я нащадків.

Художник повідомив, що на стіні зображена не просто звичайна жінка, а сучасна Свята Тіньова. Це католицька свята та британська принцеса, яка за переказами, завагітніла поза шлюбом, і її покарали – скинули зі скелі.

Проте Тенева не загинула, вижила, і народила сина Мунго. З того часу Тенева і Мунго вони стали покровителями Глазго – на честь жінки у місті названо площу та вокзал (Рис. Б. 2.3.7.).

У сучасній Мексиці є цікава тема алебрихе, яка виходить за межі створення іграшок і знаходить відображення в стріт-арті, мультиплікації. Навіть відомому мультфільмі студії Ріхар таємниця «Коко», що нещодавно вийшов на екрани і став сенсацією. Тема алебрихе відображається в образотворчому мистецтві, дизайні біжутерії, одягу та інтер'єрів. Впевнено можливо сказати, що чарівні істоти стали частиною культури та менталітету Мексики. Милі фантастичні чудовиська підкорили серця мексиканців своєю неповторністю і міцно увійшли до повсякденного життя (Рис. Б. 2.3.8.).

Не минуло увагою мистецтво і всесвітню трагедію, хворобу коронавірус. З кінця квітня 2020 року близько чотири з половиною мільярда людей по всьому світу опинилися в умовах самоізоляції, щоб призупинити і зменшити поширення коронавірусу. Міста спорожніли і дали змогу для самовираження вуличних художників, як на вільному майданчику. На стінах гаражів, мостів та заборів з'явилися мурали, натхненні світовою пандемією Covid-19. Найпопулярніші сюжети: ода медичному персоналу, схематичне зображення вірусу, політична сатира, поцілунки з засобами захисту, підтримка один одного під час лиха. На тлі сентиментальних творів, проривається критика коронавірусної параної. Так художник TVBoу (Сальваторе Бенінтенде) говорять, що хоче, щоб люди міркували про, що технологія вакцинації або вірусна хвороба, робити суспільство рабами хвороби. Італійський графітіст, живе в Барселоні, є автором зображення Мони Лізи в масці та зі смартфоном у руці. Протягом двох тижнів його пост «Вірус мобільного світу» досяг майже дев'ять тисяч лайків у Instagram. TVBoу висловився, що страх — найлютіший ворог. Разом ми стоїмо. Нарізно люди загинуть. Синя одноразова захисна маска була одягнена на фреску Бенксі у Брістолі. Знаменита «Дівчина з перловою сережкою» створена за роботою Яна Вермеєра була перемальована Бенксі у жовтні 2014 року так, що постає із сережкою у вигляді вуличної охоронної сигналізації. (Рис. Б. 2.3.8.).

Висновки до другого розділу

Естетизація простору міського середовища засобами сучасного монументально-декоративного живопису є основним завданням художника. А також створення нових об'єктів середовища, що змінюють сприйняття простору міста; символічність зображень, позначення орієнтирів у просторі міста, створює рекламу, залучає туристів і інвестиції до міста.

У результаті наукового пошуку встановлено, що монументальне мистецтво мурал-арту впливає на формування сучасного міста. Долучає

населення до інновацій світової культури, сприяє покращенню архітектурного середовища, підтримувати національну гідність народу засобами сучасного малярства, приваблювати гостей і туристів, піднімає статус сучасного міста.

Визначено сюжетне різноманіття сучасних муралів. Найкращі твори досліджуваного мистецтва займають достойне місце у загальнодержавному та світовому масштабі. Аналіз чисельних прикладів сучасних муралів дозволяє виокремити основні сюжетні напрямки, в рамках яких художники створюють свої розписи.

За допомогою порівняльного методу та аналітичного методу, на основі даних фотоматеріалів багатьох муралів, створено класифікації муралів. Заснування класифікації можливо при подальшому вивченні муралів, при підборі ескізів до створення архітектурних ансамблів з муралів, для покращення та туристичної привабливості міста. Також класифікація допоможе в створенні каталогів муралів окремих міст, країн. При створенні фондів або проектів по збереженню, консервації або анулюванню муралів.

Культура проведення фестивалів стріт-арту, з дорученням до цього дійства громади, відіграє одночасно багатофункціональністю проекту як для країни, так і для творчих людей. При проведенні фестивалів залучається громадськість, створюються великі художні твори, які можливо стануть шедеврами і відомими на весь світ . В містах з'являється більше красивих унікальних локацій для туристів. Поява на одному місці багатьох художньо творчих людей, працюючих в одній сфері, збагачую опитом одночасно всіх. За рахунок припливу туристів і відвідувачів збагачується економічна сфера міста. В цьому процесі задіяний: готельний бізнес, сувеніри, товари побуту, транспорт, туристичний бізнес, технічні ресурси (підйомники, будівельні ліси, альпіністське знаряддя та інше), інформаційна сфера(реклама, журналісти, кіно, інтернет ресурси).

За допомогою створення муралів можливо проводити навчання як молодих талановитих художників так і молодь яку потребує об'єднання, соціалізації та впевненості в своїх діях.

Мурали як наступна ступінь розвитку монументально-декоративного живопису, доступна для всіх верств населення, привносить в мистецтво нові засоби спілкування з громадою, розкриває актуальні теми, цікаві для даного суспільства, в зв'язку з тим що знаходиться на будівлях які мають недовговічний термін життя. Мурали викликають неоднозначну думку, сприйняття, що стає тематикою обговорення тем піднятих в створеному муралі.

Проведення вивчення авторського підходу у стилістиці сучасних муралів визначено декілька напрямлень колажність, компіляцію, індустріалізацію. Кожен художник застосовує індивідуальні методи роботи на стіні і матеріали.

Одні працюють тільки фарбами з балончиків, інші створюють трьохмірні композиції. Треті доповнюють роботи рельєфом. Четверті використовують мінімалістичні методи роботи на стіні, акцентуючи увагу на композиції твору.

Багатобарвність і множинність ідей які можливо передати за допомогою муралів притягую більшу і більшу увагу до цього виду монументально-декоративного живопису.

Мурали висвітлюють актуальні на теперішній час теми такі як пандемія викликана вірусною хворобою COVID-19, вічні теми материнства, насущна тема екології і збереження енергоресурсів, патріотизму.

РОЗДІЛ 3.

АВТОРСЬКА ПРОПОЗИЦІЯ СТВОРЕННЯ МУРАЛУ У МІСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ М. СУМИ

3.1. Постановка проблеми: мурали у просторі української сучасної культури

За останні десятиліття в Україні з'явилося не одна сотня цікавих муралів. Створювали великі художні твори на фестивалях іноземні художники, привносячи в життя українців нові горизонти в сприйнятті мистецтва і рідного міста. Не залишились осторонь і українські художники. Одним із найвідоміших є Олександр Корбан, арт-група «Interesni Kazki» в складі Володимира Манжоса та Олексія Бордусова. Цих художників запрошують працювати в різних країнах. Назвемо також інших митців і відоміші роботи на київських будинках: Тарас Арма (Taras Arma) – «Три лебеді на блакитному тлі» (Георгіївський провулок, 9), Олександр Бритцев – «Вісник життя, або Біла ворона» (вул. Рейтерська, 7-Б), Олександр Гребенюк – «Selfmademan», «Людина, яка створила себе сама» (вулиця О. Гончара, 24-А), Олексій Приймак – «Wallна душа» (вулиця Велика Житомирська, 26/2), Олексій Кислов – «Відродження» (вулиця Боричів Тік, 33/64), Олександр Максимов – «Стриж» (вул. Булаховського, 40) (Рис 3.1.1.) та «Свобода» (Freedom) (вул. І. Франка, 12), Михайло Хіміч – «Вся архітектура Києва» вул. Тимошенка, Артем Прут – технічний мурал, створений разом із хлопчиком Артемом з ДЦП, вулиці Анрі Барбюса, 11/2, Дмитро Фаум – панно, присвячене Ярославу Мудрому та його синам (вул. Велика Житомирська, 19), Ольга Родняк – портрет української дівчини (вул. Борисоглібська, 10-А) (Шибанова А. Т) [31].

В 2021 році створено багато муралів за проекту «Стріт-арт фестиваль «Lutsk Wallking», втілений у Луцьку кілька місяців Фонд Ігоря Палиці «Тільки разом» за підтримки українського культурного фонду. (Рис. Б. 3.1.3.).

Цікаві мурали створені в Чернівцях (Рис. Б. 3.1.4.), Одесі (Рис. Б. 3.1.5.).

Багато міст, які хочуть розпочати роботу над мистецькою ініціативою на основі громади, починають з муралу в центрі міста. За словами Гейл Сеймур, заступника декана Коледжу образотворчого мистецтва та комунікації УЦА, є причини, з яких можна почати. Програми можуть бути швидкими і дешевими, легко втілюватись в життя. Хоча процес створення фрески може зайняти близько року, фактичний час, необхідний для фарбування муралу, становить лише один-два місяці. Взагалі фрески можуть прослужити до 25 років, якщо вибрано відповідне місце та підготовлено стіну належним чином.

При створенні муралу найважливішим аспектом роботи є його зв'язок з історією міста і країни та цінностями громади. Це забезпечує прихильність громади до муралу, збереженню твору, а також приваблює туристів, які шукають мистецтво, яке відображає місцеву культуру і самобутність.

Мурали мають можливість розповісти історію громади, створити унікальний досвід, залучити громадян, збільшити пішохідний рух і туризм, підвищити цінність мистецтва та художників і підвищити загальну привабливість простору.

Доцільність муралів у місті залежить від того, як, на якому будинку та в якому форматі представлений монументальний живопис: якщо це історична забудова – категорично не отримати дозволу на малювання, якщо житловий непоказний будинок, то мурал може прикрасити споруду. Звичайно, настінний малюнок повинен нести якийсь зміст, щоб він змушував замислитися про необхідні на цей час речі, не являючись лише відображенням фантазії автора.

За останні роки стіни львівських будівель у середмісті Львова перетворилися на справжні арт-об'єкти. Замість незрозумілих або образливих написів, можна помилуватись поезією відомих українців, яку відтворили небайдужі люди на порожніх старих стінах.

Водночас Олександр Никитюк, художник із Вінниці, переконаний, що вуличні художники не можуть нав'язувати городянам свої твори. На думку Олександра Никитюка, нарівні зі свободою творчості має бути і свобода сприйняття, вибору. Тобто вуличне мистецтво не повинне містити в собі

елементи агресії. Показовим майстер-класом зі створення толерантного вуличного мистецтва стало створення цієї осені мурала у рамках Урбан-арту фестивалю, ініціативною групою учнів Школи архітектури та дизайну. (Рис. Б. 3.1.5.).

2017 році почав реалізовуватись соціальний артпроект «Back to school! Ukraine» кураторами Жульєн Маллан й Олег Соснов, в час фестивалю «Mural Social Club». Основною метою проекту було спонукати дітей до творчості, надати шкільним будівлям більшої важливості і значущості. Проект почався в столиці України і швидко поширився по всій країні.

Не минули в муралах художники і теми загиблої сотні на майдані. Місто Київ (Рис.Б. 3.1.6.).

Художники зі всієї України відгукнулися та охоче приїхали до Сум на першу фестивальну подію 2010 р. Затишний дворик кафе Дубай у центральній частині міста тимчасово перетворився на острівець вільної творчості та невимушеного спілкування. Натхнені художники під супровід водночас похвальних та не дуже поважних коментарів городян створювали авторські мистецькі інтерпретації. На жаль, не зберігся художній витвір фестивалю – «Килим» Романа Мініна, нанесеного на плиткове покриття дворика. Всі інші розписи та малюнки фестивальної події радують сумчан і досі.

Кожен фестиваль є унікальним. Не винятком став і другий сумський стріт-арт фестиваль «Резервація». Пояснюється така назва місцем проведення фестивалю — неробочим, покинутим майданчиком на території Сумської ТЕЦ. Куратору фестивалю Костянтину Оленінському вдалося зібрати художників із Харкова, Києва, Вінниці, Херсона. Муралісти створили резонансний проект, який отримав чудові відгуки далеко за межами Сум. Найактивніші учасники «Резервації» зазначили, що у не робочій зоні Сумської ТЕЦ сконцентровано неповторну енергетику та атмосферу, тому це місце могло б перетворитися на унікальну арт-локацію. Але ця ідея залишилася лише нездійсненою мрією художніх неформалів.

У місті з'явилося багато класичних творів на муралах, картин створених за мотивами відомих художніх творів.

Своєрідним продовженням розвитку фестивального стріт-артівського руху у Сумах став третій фестиваль, присвячений класичному образотворчому мистецтву. Підсумок фестивалю — презентація у 2012 році художнього маршруту центральною частиною міста. У створенні маршруту взяли участь активні та талановиті художники, справжні патріоти нашого міста. Учасники фестивалю прикрасили стіни сучасних будівель версіями відомих мальовничих сюжетів, близьких до сприйняття сумчанами творів, образно переосмисливши сюжет художнього твору. Після проведеної підготовки вдалося швидко узгодити усі організаційні моменти з управлінням архітектури.

До честі авторів настінних зображень і сьогодні майже всі роботи у відмінному стані. Мурали продовжують жити особливим неповторним міським життям. Фінальною точкою маршруту стало зображення розміром 10 на 7 метрів версії Мони Лізи на задній стіні торгового центру (автори Єгор Авдієнко, Роман Лінік). Цей об'єкт вважається одним із перших муралів міста Суми. І сьогодні загадкова красива Мадонна в тісному провулку зустрічає заклопотаний натовп перехожих своєю чарівною посмішкою, здавалося б, у найнесподіваніший і невідповідній для класики локації. (Рис. Б. 3.1.7.).

На жаль, після третього фестивалю у Сумах цей творчий рух більше не оновлювався, що, на думку художників, експертів, громадських активістів та пересічних жителів міста, дає негативний відбиток на формування художнього образу міста Суми. З того часу мурали з'являються у місті по одному за проектами узгодженими з місцевою адміністрацією. Потрібно визнати, що не всі настінні розписи, що з'явилися у Сумах з початку епохи муралів, відповідають високим художнім вимогам. Іноді городяни у довільній формі рецензують загальнодоступні зображення, використовуючи фарбу з балончика та наносячи її просто на мурал. Такий спосіб самовираження не говорить про високу культуру самих критиків. Але піднімає питання збереження і відновлення пошкоджених творів. Муралом, викликавши багато спорів, став

портрет співачки Джамали на вул. Петропавловська. У соціальних мережах сумчани висловлюють низку критичних зауважень щодо цього витвору. На той час як задум уславити співачку є гарною спробою висловити свою гордість за країну і переможницю євробачення.

Продовжуючи тему вуличного образотворчого руху констатуємо що в Сумах постійно з'являються нові мурали. Творці муралів активно підхопили художню естафету у стріт-арту. Виникають картина на стінах фасадів як виклик безликоності сірій бетонній забудови епохи радянського союзу.

Проблему художньої цінності міських настінних малюнків, картин обговорюють і серед професійних художників, архітекторів. Так, Юрій Харченко, архітектор, який працював головним художником області, очолював Сумський художній фонд, вважає, що у вуличних арт-об'єктів, що нещодавно з'явилися в місті, в частина — це нецікаві роботи. Чоловік пояснює, що оскільки відсутній професійний підхід до їх створення, виникають невбудовані, іноді гіпертрофовані зображення, конструкції. Для упорядкування цей стихійний процес, у місті створили систему, яка відкине низькопробні зразки. Сумчанин Олег Кохан, член Спілки дизайнерів України, зазначає, що багато колег досить критично ставиться до появи муралів на території нашого міста. Для створення фрески об'єкти проходили детальну апробацію на художній раді, так тішить око декоративний розпис на фасаді дитячої лікарні на вулиці Троїцькій. (Рис. Б. 3.1.8.).

Депутат Верховної Ради Світлана Заліщук в інтерв'ю ВВС Україна висловила свою думку про мурали взагалі та про появу муралів в столиці, що мурали створюють обличчя міста. І в Києві дуже багато хорошої архітектури, але та архітектура, яка гарна, вона дуже часто занедбана, а радянська безлика. Мурали треба признати культурним проявом. Так багато сюжетів для муралів було взято після Революції гідності. Містяни таким чином не просто робимо красивим місто Київ, але ще й ідентифікуємо українські символи, які знаки та образи для нас є важливими. І місто набуває ідентичності, а людям це подобається. Наразі обмежені фінансові можливості для покращення краси

міста, тому муралі — це теж неординарний спосіб шукати можливості, щоби за невеликі кошти привносити красу.

У Сумах під час лекції, присвяченої ролі митця у формуванні міського середовища, відомий земляк Валерій Шкарупа торкнувся теми муралів. Сумчанин визначив позитивну тенденцію появи в українських містах яскравих, барвистих настінних картин, малюнків. Валерій Шкарупа впевнений, що пройде час і самі жителі мегаполісів, невеликих містечок зроблять природний відбір до настінних зображень, але головний позитив у тому, що поступово зникнуть радянська безликість і сірість.

Свобода сприйняття нових віянь через візуальне сприйняття символів доступних кожному жителю міста є важливою складовою витoku монументально-декоративного живопису, муралів.

В опитуванні взяли участь понад сто городян, які працюють чи живуть поряд із будинком на Покровській площі. Сумчани озвучили низку цікавих думок, пропозицій щодо кольорової гами, тематики та сюжету майбутнього малюнка. Як з'ясувалося, городяни жваво цікавляться історією рідного міста, люблять і знають його визначні пам'ятки і ностальгують що до клумб з трояндами які прикрашали місто Суми в недавньому минулому. На основі всіх висловлених побажань слухачі Школи громадської урбаністики, учні Школи архітектури та дизайну та група митців наприкінці серпня створили народний мурал.

Міжнародний арт-проект в Сумах. Студенти Сумського національного аграрного університету часто фотографуються на тлі двох оригінальних муралів, розташованих на території університету. Настінні розписи з'явилися тут восени цього у рамках сумсько-швейцарського арт-проекту. Про історію створення розповіла куратор першого у нашому місті міжнародного мурала Ольга Ковалевська. Жінка добре відома сумчанка як автор поетичних книг, оригінальних мистецьких проєктів, перфомансів, творча людина [68].

Слід зазначити, що цей проект є результатом співпраці сумської майстерні творчих ідей Urban Lys, посольства Швейцарії в Україні, а також фестивалю музики та стріт-арту Respublica FEST.

Швейцарська сторона, прагнучи зробити креативний подарунок місту, взяла на себе левову частку витрат.

Окрім того, реалізація міжнародного грантового проекту – це ще й продовження довгострокової співпраці міста з благодійним фондом «Хелп Поінт Суми». Очолює цю організацію Маріанна Піфаретті. Протягом двадцяти років жінка доставляє важливі та потрібні гуманітарні вантажі до міста, з яким пов'язані спогади пані Маріанни про її дитинство та юність.

Сумський національний аграрний університет швидко та доброзичливо відгукнувся на пропозицію створити такий незвичайний арт-об'єкт. У розпорядження художників надали дві великі стіни. З початку вересня автори муралу вже розпочали активну підготовку площ для нанесення фарб.

Зі швейцарської сторони в проекті брав участь художник Матіас Амслер, який працює під творчим псевдонімом Pollo 7. До Сум він приїхав надзвичайно зібраним і підготовленим до роботи. У розпорядженні швейцарського гостя для створення мурала мало часу — чотири доби.

Всього за один день Pollo 7 переніс свій ескіз на величезну стіну, де почали проглядатися обриси величезного слимака з наїзником, - зазначає пані Ольга. У цій обставині був і особливий інтерес, і творчий драйв. Працював він, переміщаючись у повітрі на різні рівні за допомогою машини-підйомника.

Одночасно з Pollo 7 біля сусідньої стіни натхненно творили сумські художники Надія Білокур та Роман Лінник. Автори працювали за допомогою будівельних лісів, створюючи картину під назвою сублімація. (Рис. Б. 3.1.9.).

Куратор масштабного проекту Ольга Ковалевська добрими словами подяки відзначає за допомогу у створенні муралів Сумської торгової групи. Саме тому, що зроблено величезні знижки на придбання фарб, пензлів, лаків та люб'язно надані в оренду дорогі будівельні ліси, без яких сумські художники просто не змогли б дістатися до найвищих точок муралу.

Завдяки технічній та моральній підтримці багатьох сумчан за три дні художники створили диво – на стінах СНАУ з'явилися два оригінальні мурали. Їх покрили шаром спеціального лаку, що захищає фарби від палючого сонця і вологи, що руйнує.

Підбиваючи підсумки проекту Ольга Ковалевська, з властивою їй як поету влучністю залишила у фейсбуці замітку з подякою чудовим людям за зміни в буденності любов'ю до мистецтва, і за мости дружби, що єднують нас через такі далекі відстані. Такі люди, як Андрій Зоїн, Альона Дмуховська, Ігор Гуцан, Юрій Данько, Ксенія Валеріївна Данько, створили появу муралів і проект став ідеально влучним. Зобразити у муралі образ вершника на равлику це несподівано захоплююча ідея.

Часом сумчани у довільній формі критикують загальнодоступні зображення, спотворюючи малюнок. За міжнародним досвідом, нанесення написів або покращення за думку місцевих жителів мурал написами відображає небайдужість громадян до того що відбувається навкруги, це прояв з одного боку неповаги до зображення, з іншого боку – вияв вільної волі громадян, які висловили свою думку в такий спосіб.

Перший сумчанин - це назва зображення полковника Сумського козацького полку, засновника міста Суми Герасим Кондратьєва, який став першою історичною особистістю, зображеною в жанрі мурала в центрі міста.

Висота картини, що прикрасила будівлю в самому центрі міста, становить понад 9 метрів і відноситься до найбільших стріт-арт-об'єктів міста. Біля портрета Герасима Кіндратовича на стіні зображено стару сумську фортецю, фамільний герб. Робота над полотном тривала три тижні. Останній мазок сумські художники Єгор Авдеєнко та Роман Лінник поклали 11 жовтня 2013 року [55] (Рис. Б. 3.1.10.).

Малюнок під назвою - вічна весна, інсталяція щасливої старості, створений наприкінці серпня, напередодні бабиного літа, на вулиці Прокоф'єва. Художники Єгор Авдеєнко, Роман Лінник та Євген Клиньський намалювали щасливе подружжя, яке, можливо, святкує своє золоте весілля, сидячи на

гойдалці. Сюжет цього мурала викликає в молодих і сумчан і людей поважного віку тільки найпозитивніші емоції. Дивлячись на цю гарну пару, хочеться посміхатися і читати вірші. Картина створена в рамках проекту "Сумські мурали".

«Утеплений мурал» створений у вересні 2016 року на стіні будинку на вулиці Герасима Кондратьєва з'явилася художня інсталяція з вікнами-очима. Цей стріт-арт створювався в рамках проекту «Сумські мурали» коштом із бюджету міста — близько 50 тисяч гривень (Рис. Б. 3.1.11.).

Автори муралу Роман Лінник та Єгор Авдеєнко створили малюнок, який оригінальним чином вписався у структуру будівлі і створюють незабутнє враження від малюнку. Художники прагнули зробити все досконало: використовували лише фасадні фарби, покривали шаром лаку, щоб картинка трималася якнайдовше. На жаль, через рік відбулася непередбачена метаморфоза – мурал утеплили. За словами координатора проекту «сумські мурали» Наталії Завгородньої, мешканці будинку обійшли всі інстанції та отримали дозвіл на роботи з утеплення фасаду, де намальовано мурал. Спілкувалися вони і з художниками, ті з розумінням поставилися до прохання мешканців будинку та пообіцяли малюнок відреставрувати [77].

«Рожева ностальгія» - восени на Покровській площі, 6, з'явився мурал, в якому зібрали традиційні асоціації про наше місто. Один з координаторів проекту Тамара Кубракова зазначає, що діти та дорослі, досвідчені та художники-аматори вчилися малювати мурали, осягали тонкощі роботи настінного живопису.

У результаті на нічим не примітний, пошарпаній часом цегляній стіні з'явився малюнок, який став чудовим подарунком до Дня народження міста.

Малюнок з назвою взаємозбагачення - прекрасний результат сумсько-швейцарської співпраці — два мурали на стінах навчальних корпусів СНАУ. Автор (Наїзника) — художник Матіас Амслер, який працює під творчим псевдонімом Pollo 7, а (Сублімацію) створювали сумські художники Надія

Білокур та Роман Лінник. Обидві картини мають глибокий зміст та образну символіку, їх можна прочитувати як книги.

Шкільний круговорот – назва малюнку на фасаді Сумської загальноосвітньої школи №7 створений перед початком цього річного навчального року на стіні з'явився ексцентричний настінний малюнок. За словами ініціатора проекту Ганни Кайнової, мурал створено луцьким художником Андрієм Кальковим спільно з Mural Social Club. Ця робота є продовженням серії робіт художника під назвою «Круговорот». Варто зазначити, що подібними малюнками прикрашені стіни та в інших містах України.

«Оберіг для малюків» - у травні 2017 року територію навчально-виховного комплексу N16 (колишня школа N11) на Добровільній прикрасив дуже зворушливий настінний малюнок. На будівлі трансформаторної підстанції на території навчального закладу оселилися два ангелочки. Відтепер вони оберігатимуть малюків від біди.

«Хімічний стрит-арт» - настінний живопис проникає навіть на закриті стратегічні об'єкти великого заводу, яким є територія ПАТ «Сумхімпром». У вересні 2017 року біля цеху, де випускають двоокис титану, з'явився настінний малюнок із кислотно-червоною корпоративною символікою. Арт-об'єкт прикрасив зону відпочинку, де раніше було висаджено клумби та зелені насадження. Як повідомляє газета «Хімік», творчий задум втілили у життя художники заводського відділу капітального будівництва Віктор Сошенко та Анатолій Мандриченко. (Рис. Б. 3.1.12.).

Новинка сезону – цікава назва сумського муралу, який з'явився 21 жовтня біля фонтану «Європейський». Автори Надія Білокур та Роман Лінник за допомогою яскравої кольорової гами закликають дбайливо ставитися до природи. На малюнку зображені види рослин, птахів, тварин, що зникають, занесені до Червоної книги Сумщини.

На думку прихильників муралів та інших арт-об'єктів, мистецтво має саме приходити в життя міської людини та наповнювати її красою, добром, додаючи у сірі будні яскраві, світлі фарби та оптимістичні думки

«Краса на сумській ТЕЦ.» художники допомагають сформувати свідому громадську думку у напрямку енвайроменту, не руйнуючи навколишнє середовище, а перетворюючи його на сприятливе для життя», — пояснює свою ідею Костянтин Оленінський, куратор арт-проекту «Резервація». Засновником проекту є Сумська міська рада, а його організаторами виступили відділ культури та туризму Сумської міської ради та Сумська муніципальна галерея.

«Зупинися, миттевість. Сумська Мона Ліза» (автори Єгор Авдеєнко , Роман Лінік) знаходиться біля пішохідного переходу з вул. Набережна річки Стрілка на вул. Кооперативну.

Малюнок з назвою - вперед до витоків, з'явився в арці будинку в провулку 9 Травня «Наскальний живопис» Артема Водяника.

«Версія реальності» - на будівлі Сумської муніципальної галереї по вул. Соборній Анастасія Скорикова з Ялти показала свій образ «Магічного ірреалізму» по Рене Магрітт. З цієї роботи розпочинається художній маршрут на тему класики живопису центральною частиною міста Суми.

«Знайомий поцілуй» - сумські художниці Поліна Кубракова та Олена Крістева на стіні будинку на Воскресенській повторили «Поцілунок» Густава Клімта. Це один з епізодів презентації маршруту 2012 року центральною частиною міста в рамках третього сумського фестивалю стріт-арту.

Одна з інсталяцій проекту «Резервація» – це робота Олександра Никитюка «Сон». Шикарний мурал «Далі» в Сумах створений в 2019 році. (Рис. Б. 3.1.13.) Автор роботи – відомий виконавець багатьох настінних малюнків Єгор Авдеєнко. Допомагав йому Євгеній Осипенко. Зображений портрет Далі на тлі його фрагментів його картин.

3.2. Концепція авторського проекту

Створюючи концепцію авторського проекту враховувалось місце розташування муралу, категорію населення району, розташування прилеглих локацій, вік глядачів, історичні події нова історія України і минулого Японії.

Місце муралу обрано на сірій стіні не житлового будинку, в якому розташований жіночий спортивний клуб, на вулиці житлового району, яка є похідною для багатьох жителів Курського мікрорайону. При створенні муралу враховано наявність муралу під назвою: територія сильних, на початку вулиці біля спортивного клубу «Атом», на якому зображений Халк в роздумах біля спортивного знаряддя, зламаної штанги (Рис. Б. 3.2.1.). Вирішено: в протизаг цього бруталного чоловічого зображення, намалювати більш жіночий м'який малюнок.

Вікна житлового будинку виходять на сіру стіну, що ніяк не покращує настрої людей, які проживають в цьому районі, більшість з яких важко працюють на заводах нашого міста і мало бачать гарного та позитивного. Тому вирішено застосувати більш яскраві кольори в зображенні і ,враховуючи обізнаність людей, спростити сюжетне зображення в малюнку, залишити основну ціль позитивне зображення.

Біля будинку розташована зона відпочинку і дитячий майданчик, тому глядачами муралу є і маленькі дітки, і люди, які бажають просто відпочити. Тому нижній ярус картини присвячений дітям із максимально спрощеним і зрозумілим сюжетом: квіточки, лисички, сонечко, кріт, їжачок, доріжка, річечка. Для дорослих які бачать картину в цілому відкривається все зображення, в якому крім фактичного зображення, яке націлено на бажання споглядати і розслаблено насолоджуватись малюнком і відпочивати, зашифровано багато символів присвячених природі, сім'ї, релігії, загиблим воїнам чийі души ми вшановуємо, символи інь і янь, від темного до сонячного, від сили і мужності до радості і цвітіння, ствердження життя. На малюнку зображені символи японської культури і релігії: цвітіння садів сакури, гора Фудзіяма, п'ятиярусна пагода монастиря (Рис. Б. 3.2.2.), садовий ліхтар, (Рис. Б.

3.2.3.) традиційний місток, які пробуджують інтерес до історії і культури іншої країни.

З давніх часів в історії Японії є традиція милування сакурою – Ханамі, і Ханасампо – квіткова прогулянка.

В кінці березня в Японії починає цвісти сакура і щорічно багато туристів відправляються, щоб подивитися на розпускаються бутони японської вишні (Рис. Б. 3.2.4.). Вишневий колір у місцевих асоціюється з небом, прогулянки довкола з квітучих сакур вони метафорично величають блуканням серед хмар. Порівняння відсилає до принципу «сумної чарівності речей». В швидкоплинності цвітіння рожевих бутонів квітів і швидкому в'яненні - японці сприймають рівноцінно як життя і смерть людини. В Токіо вважають що весна настає тоді, коли зацвіте сакура. В Японії квіти сакури вважається чоловічою квіткою, знаком мужності і відваги, символом самурая. Адже пелюстки японської вишні опадають, в пік розквіту, коли вони ще повні життя. Таму з'явилася метафора про японському воїна-самурая, готового загинути в розквіті сил. І тому одне з кращих місць для ханамі (споглядання сакури), - це сади і парки навколо самурайських замків, таких як замок Мацуе або замок Хіросакі, де вшановують воїнів і де перші дерева сакури посадили 310 років тому та проводиться щорічно знаменитий фестиваль сакури, порт Аоморі.

Сакурою японці називають дикоростучу черешнею або гірську вишню і дерева вважаються справжнім символом Японії і втілюють всю красу місцевих жінок. Сакура цвіте скрізь і її налічується більше 290 різних сортів.

Вперше милування сливою, сакурою згадується у період Нара (710–794 роках). В період Хейан (794–1185 роки) стало популярне милування сакурою. Імператор Сага (786 — 842 роках) схвалив практику вживати sake та бенкетувати під час ханамі. З того часу у середовищі аристократії та самураїв, а згодом і простих людей склалася традиція влаштовувати вечірки під квітучими деревами, що триває і дотепер. (Рис. Б. 3.2.5.). Починається період споглядання квітів сакури з острова Окінава, де дерево зацвітає у лютому і триває цвітіння до початку травня у північних регіонах. У сучасній Японії ханамі складається з

посиденьок та вечірок під квітучими деревами вдень чи вночі. Нічне ханамі називається йозакура. Під час нічного милування на дерева вішаються ліхтарі. Милування сливою популярне серед старших людей і серед молоді. Зараз традиція ханамі перетворюється із спокійної медитації, милування сакурою, створення віршів і малюнків, на шумні вечірки. Існує навіть японська приказка, що вареники краще за квіти. В приказці японці жартівливо висміюють те, коли люди за їжею на випивкою забувають за основне за чим прийшли, за милування квітами. У багатьох містах з цвітінням сакури починається навчальний рік у школі [91]. Одне з найвідоміших місць ханамі в Токіо — національний парк Сіндзюку Геен, в якому зацвітають 1500 дерев (75 видів). За ним слідує парк Уено, найбільший міський парк Токіо площею в 626 тисяч квадратних метрів, в якому ростуть 1100 дерев. Не менш відомий парк Сумида, в якому ростуть близько 400 дерев. Сидячи під сакурою, японські поети писали ренга — особливі вірші, що писали два чи декілька поетів, по черзі доповнюючи вірш. Це було своєрідне поетичне змагання, без єдиного сюжету, але з цікавими несподіваними поворотами теми. Такий діалог міг бути скільки завгодно довгий, а надихає митців священне дерево сакури.

Ханасампо у перекладі з японської «ханасампо» означає «квітка прогулянка». [91] В Японії існує багато місць, де вирощують лише тільки один вид квітів. На період їхнього цвітіння туди з'їжджається багато людей для милування. Серед найпопулярніших фестивалів милування квітами є: Немофіла в Приморському парку Хітачі-Нака в квітні-травні, з березня по червень РНлох stolonifera парку Титибу (Сайтама), парк Тотігі та Фукуока в квітні-травні милування гліцинією, ліаною, яку вирощують на спеціальних конструкціях так, щоб можна було під ними ходити під час цвітіння, і в парках Лікоріс Променистий в Хідака (Сайтама) у вересні-жовтні, а по всій країні цвіте сакура з лютого по травень.

Японці вірять, що у квітах дерева сакури живуть душі померлих предків, святкуючи, люди мають можливість із ними спілкуватися. Також стверджують, що пікнік під розквітлим деревом, приносить добробут у родину. А ніжний

пилوک сакури, який падає в чашки з напоями, додає здоров'я. Під час прогулянки під ніжними переливами квітів легко забувається щоденна суєта, приходить спокій та умиротворення. Особливо цінується наявність у парках річок, тому що шум води сприяє приємним роздумам.

Красу квітучої вишні оспівують у легендах. Одна з них розповідає про бога Нініги — онука богині Сонця, який спустився на землю, щоби знайти собі наречену. Бог великих гір запропонував йому своїх дочок — одну гарну, що звали Ханамі та другу — не дуже гарну, але міцну і високу дівчину, на ім'я Фудзіяма. Нініги, сподобавши красуню Ханамі, вибрав її в дружини, а старшу відправив до батька. Тоді Бог великих гір розказав Нініги, що з Фудзіямою його життя могло бути довгим та міцним, наче скеля. А з Ханамі життя буде хоча і яскравим та приємним, але недовгим, як цвітіння сакури.

Гора Фудзі – найвищий вулкан Японії який курить з майже правильною конічною формою. Це місце яке кожен рік відвідують сотні тисяч туристів, що це священне місце для буддистів і синтоїстів. Фудзі – є діюча синтоїстська святиня і на її схилах розташовані культові побудови японської традиційної релігії синто. Японці вважають Фудзі горою безсмертних, а дим що піднімався від гори з жерла вулкану – еліксиром безсмертя, покоривши гору можливо його заслужити. Гору знають у всьому мирі завдяки гравюрам укій-є епохи Едо. Добре відомі збірки під назвою: - тридцять шість видів Фудзі, Сто видів Фудзі, Хокуся, збірник Хіросіге [91].

Синтоїзм і буддизм відносяться до основних японських релігій. Для традиційної Японії бути синтоїстом і бути японцем рівнозначні поняття. Слово синто записується двома ієрогліфами, де сін – «божество», то – «шлях». Абсолютних положень і догм в релігії не має, але головні правила скеровані щоб людина «жила просто і гармонійно у природі та суспільстві». Головні правила:

- Вшанування родини і традицій (родина є місцем накопичення, створення і передачу цих традицій).

- Любов до природи (Пошана до богів-камі виражається, насамперед, у дбайливому ставленні до природи, яка є місцем їх проживання. Будь-який природний об'єкт — чи то тварина, чи то дерево, чи то камінь — є еманациями всесвітньої животворящої енергії мусубі).

- Дотримання чистоти (Чистоти тіла і духу є необхідними умовами існування і підтримання здорового і, відповідно, правильного способу життя синтоїста).

- Інь і Ян — основні поняття давно китайської філософії, це - космічні полярні сили, що постійно переходять одна в одну, символ об'єднання протиріч всесвіту (жіноче — чоловіче, темне — світле, пасивне — активне).

У буддизмі людина, у циклі смертей і народжень, є об'єктом порятунку у вигляді буддійської практики. Померла людина відразу ж перероджується в іншому тілі і знову живе у цьому світі. Немає ні світу мертвих, ні духів. Таким чином, уявлення про стан після смерті у буддизмі та синтоїзмі були зовсім різними.

Були уявлення в синтоїзмі про те, що після смерті люди йдуть у гори і живі істоти відродяться у землю чистого вічного блаженства (гокураку дедо). І наблизяться до здобуття нірвани, після чого стає буддою, тому з'явилося ставлення до мертвих як до буддів.

В Японії проводили обряди секонсай - шанування душ загиблих воїнів. У 1869 році у Токіо зведено святилище Сьоконся, яке згодом стане святилищем Ясукуні. Створення святилища Ясукуні було посмертне упокій душ загиблих воїнів шанувалися там як «душі героїв» (Рис. Б. 3.2.5.).

Монастир Хорю або Хорюдзі — буддійський монастир в Японії. До цінних пам'яток монастиря належать золотий храм (національний скарб Японії), п'ятиярусна пагода (національний скарб Японії), палац снів (національний скарб Японії), середні ворота з охоронцями (важлива культурна пам'ятка Японії), тощо. Центральний архітектурний ансамбль монастиря є найдавнішою дерев'яною спорудою світу, в 1993 році занесений до світової спадщини ЮНЕСКО та Національних скарбів Японії. [91].

3.3. Техніко-технологічні аспекти виконання муралу. Етапи роботи

Практична частина. Мурал «Цвітіння сакури» створений в місті Суми, за адресою: проспект Курський 105, на стіні будинку яка спрямована в двір житлового будинку за адресою проспект Курський 103/1. Двір між будинками – є прохідним для багатьох жителів Курського мікрорайону. Місце створення муралу вибрано біля дитячого майданчика, в приміщенні будівлі розташований жіночий спортивно - тренажерний зал. Стіна будівлі перебуває у підпорядкуванні ПрАТ Агротехсервіс, яким керує голова правління Дунь Людмила Іванівна. При спілкуванні з головою правління отримано офіційний дозвіл на малювання муралу. Ескіз муралу узгоджений з керівником тренажерного залу та головою правління ПрАТ Агротехсервіс, погоджено з більшістю мешканців житлового будинку. Біля будинку є дитячий майданчик, фруктові дерева і зона відпочинку. Все це вплинуло на сюжет для муралу.

- Першим етапом було оцінювання місцевості, вибір поверхні стіни та проведення аналізу її стану. (Рис. Б. 3.3.1-3.)
- На другому етапі відбулись заміри стіни, зроблено генеральний та ситуаційний плани місцевості. (Схема А. №1)
- Третій етап – створення ескізу муралу. який погоджений з директором закладу(отримана згода), керівником, (отримано погодження). (Схема А. №2, №3).
- На четвертому етапі передбачено закупку матеріалів для виконання муралу (грунтовка для фасадних робіт, фінішна шпаклівка, цемент, цементна суміш, акрилові фасадні фарби білого кольору та красителі, різнокольорові акрилові фарби в тубах малого об'єму, пензлі з довгими та короткими рукоятками різні за шириною, набір шпательів металевих та м'яких, акрилова фарба в балончиках різного кольору).
- П'ятий етап роботи – створення малюнку на площині стіні. Були намічені основні орієнтири стіна почищена, погрунтована. Малюнок нанесений крейдою згідно ескізу. Фінішною шпаклівкою нанесений основні елементи

малюнку. На не вирівняній стіні нанесений барельєф сім'ї лис, гнізда птахів і їжачка в чотири етапи (цемент, ущільнювач, фінішна шпаклівка для зовнішніх робіт). Малюнок виповнений акриловою фарбою для зовнішніх робіт фарбами. Фарба наноситься в один і в два слої, в залежності від необхідності щільності нанесення фарби.(Рис. Б. 3.3.4-9.).

На виконання роботи на стіні знадобилось до місяця часу.

Висновки до третього розділу.

Досліджений розвиток муралів в Україні для створення авторської пропозиції муралів в міському середовищі міста Суми.

За поставленою проблемою: муралів у просторі української сучасної культури, виявлено.

Проводились фестивалі стріт-арту, зі створенням серій муралів, в Києві, Львові, Дніпрі, Одесі, Харкові

Метою створення муралів це, насамперед, естетизація міського середовища. У результаті наукового пошуку встановлено, що монументальне мистецтво мурал-арту певним чином впливає на формування естетики сучасного міста, оскільки візуально має можливість залучити населення до інновацій світової культури, сприяти покращенню архітектурного міського середовища, підтримувати національну гідність народу засобами сучасного малярства, приваблювати гостей і туристів, піднімати статус сучасного міста.

Сприйняли мистецтво як стратегію залучення талантів громади та розширення культурних пропозицій громади, щоб створити місце, де мешканці та гості прагнуть жити та відвідувати

Створюючи концепцію авторського проекту вдалося враховувати місце розташування муралу, категорію населення району, розташування прилеглих локацій, вік глядачів, історичні події нова історія України і минулого Японії. Задача зобразити на малюнку час цвітіння сакури, японської вишні, привнести цікавість до традицій Японії. Традиційне милування сакурою Ханамі, дарує

глядачам радість споглядання, звеличує природу, дарить спокій, збирає під деревами родини для святкування.

При виконанні муралу враховані техніко-технологічні аспекти виконання муралу, робота виконана поетапно. Складений план стіни, де створений мурал, план дому, план прилеглих територій, отриманий дозвіл від власника будівлі, орендаря і мешканців будинку навпроти. Куплений будівельний інвентар та фарби. Домовлено з будівельними асистентами. Поетапно нанесений малюнок на стіну, виконані підготовчі роботи, первинний малюнок, рельєфні частини, нанесений перший шар фарби, проведено уточнення малюнку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Всебічне вивчено процесу виникнення мурал-арту на основі літературних даних, фото архівів, наукових робіт. Виявлено що частина дослідників розглядають мурали з позиції виникнення як наслідок розвитку монументально-декоративного живопису від часів розписів майя до сьогодення; інші розглядають розвиток муралів по окремим країнам Мексика, США, міста Європи; треті розглядають таку творчість з позиції історіографії, навчання людей, економічного розвитку країни, поширення туризму і реклами; четверті зосереджені на можливості надати ефемерному живопису історичний статус і вирішити питання збереження муралів.

Вчені Т. Дрешер та А. Барнетт описують мурали громади, що представляють соціальний процес, а не лише зображення на стінах. На думку Sang Weon Baе: - Мурали спільноти – це тип розписів, які представляють цінності суспільства, турботи та ідентичність певної спільноти, визначені її членами як колективом. На теперішній час питаннями вуличного мистецтва займаються вітчизняні та зарубіжні дослідники: В. Грішин, Є.Кацева та М.Звягінцева, Ю.Кузовенкова, А.Мержоева, О.Колосов, М.Копанєва, І.Пригаріна, Т.Фітісова, Н.Цигіна, М.Чистякова, У.Швіндт, О.Яненко та ін. Питаннями естетизації міського середовища засобами сучасного монументального живопису займались Є.Верхотуров, М.Вільчинська-Бутенко, С.Михайлов та Р.Хафізов, О. Чернавських, М.Шибасєва та ін. Дослідженнями стріт-арту в контексті сучасної візуальної культури займалась Н.Цигіна, що розглянула вуличне мистецтво як феномен світової культури.

Сучасному стріт-арті належить таким сучасним художникам як Блек ле Рет, Леонард Хілтон МакГур «Futura 2000», Кейт Херинг, Жан-Мішель Баскія, Беррі МакГі, Френк Шепард Фейрі «Обей», Олександр Фарто «Vhils», Міс Ван, Бразильські близнюки «Ос Жемеос», Бенксі. Найвідоміші як туристичні місця які багаті на мурали: Берлін, Маямі, Лондон, Київ, Варшава, Сан-Паулу, Мехіко, Лісабон.

2. Згідно завдання щодо формулювання значення муралів в створенні сприятливого середовища для розвитку сучасного міста і гармонізації урбаністичного характеру мегаполісу або невеликих міст.

Мурали засобами образотворчого мистецтва розповідають історію громади, створюють унікальний досвід, залучить громадян о пізнання свого міста, збільшують пішохідний рух і туризм, підвищують цінність мистецтва та художників і підвищують загальну привабливість простору.

Естетика проявляється у оздобленні простору міста, викликанні позитивних емоцій населення, підняття патріотичного духу і підтриманні вічних цінностей. Метою створення муралів це, насамперед, естетизація міського середовища. У результаті наукового пошуку встановлено, що монументальне мистецтво мурал-арту певним чином впливає на формування естетики сучасного міста, оскільки візуально має можливість залучити населення до інновацій світової культури, сприяти покращенню архітектурного міського середовища, підтримувати національну гідність народу засобами сучасного малярства, приваблювати гостей і туристів, піднімати статус сучасного міста.

3. Систематизація сюжетного різноманіття сучасних муралів. Проведена систематизацію і теоретичне осмислення різноманітності муралів, як творчого вираження художників та як значення для розвитку міста і покращення громадського простору.

Досліджені сучасні мурали, визначені можливості для створення класифікації муралів. Мурали за сюжетним наповненням зображення: історичних діячів, соціально-політичної проблематики, філософсько-релігійної проблематики, зображення природи та звірів, фрагменти архітектурних форм, концептуальні твори, абстрактні композиції. Розділені мурали за висотою і довжиною, за призначенням будівлі, де розташований мурал, за стилістичним зображенням, смисловим наповненням, за віком виникнення і кольоровою гамою.

Мурали відрізняються за технікою виконання, матеріалами. Крім того, вони різні за жанром, концепцією і тематикою. Тематика стінопису залежить від концепції розпису, яка може мати варіації: соціальна, патріотична, філософська, естетична.

4. Авторські підходи: колажність, компіляція різних стилістик зображення, індустріальний характер, фантазійна мультиплікація, відтворення стихій, води, поєднання графічності, сентиментальності і провокаційності, зображення малого в максимальному розмірі, зображення мережива, націоналістичний характер зображення.

5. Мурали у просторі української сучасної культури. При дослідженні муралів у просторі української сучасної культури. Виявлено, що в Україні з'явилося не одна сотня цікавих муралів за останні сорок років. Неодноразово проводились фестивалі стріт-арту, зі створенням серій муралів, в Києві, Дніпрі, Одесі, Львові, Харкові, Сумах. В столиці Київ проводилось їх більше. Над українськими муралами працювали окрім українських митців професіонали стріт-арту з багатьох країн світу: Австралії, Аргентини, Греції, Бельгії, Бразилії, Португалії, Італії, Пуерто-Ріко, Канади, Коста-Рікі, Іспанії, Франції, Швейцарії. Іноземні майстри: Reka One, Fintan Magee, Gvido van Helten, Franko Fasol, Ficos Antonios, POA, Nunca, Rodrigo Blanco, Alexandro Farto, Millo, Anna Maria, Aaron Li Hill, Emmanuel Jarus, Mata Ruda, Seth Land, Gonzalo Borondo, Ugen, Sebastián Velasco, Pollo 7, Arys, Okuda, Zosen Bandido, Эрнесто Маланьє, Джеймс Буллоу, Rustam O'BiK та інші. Серед українців це: Олександр Бритцев, Олександр Корбан, Шибанова А. Т, арт-група «Interesni Kazki», в складі Володимира Манжоса та Олексія Бордусова, Тарас Арма, Олександр Гребенюк, Олексій Приймак, Олексій Кислов, Олександр Максимов, Михайло Хіміч, Дмитро Фаум, Ольга Родняк, Єгор Авдієнко, Роман Лінік, Надія Білокур, команда NeverCrew, M-city.

В Україні, на відміну від іноземних держав, рух муралізму набув швидко масштабності і привносить для глядачів тільки позитивно настроєні мурали,

минувши стадію створення протестних великих творів з вираженим політичним прицілом.

6. Про авторський проект. Завдання створити мурал в просторі вулиці житлового району, втілено муралом «Цвітіння сакури» розташованим в житловому районі міста Суми по вулиці проспект Курський 105, на якому зображено розквіт сакури в Японії, в угоду традиції милування квітами дерев під назвою Ханамі. Картина створена з урахуванням прилеглих об'єктів, призвана викликати у глядачів приємні відчуття розслабленості, споглядання, прийняти швидкоплинності і вічності життя.

7. Результати дослідження можуть стати підґрунтям для подальших наукових розвідок у вивченні мурал-арту. Збільшення інформації та систематизація даних щодо вивчення та застосування мурал-арту створюють основу для подальшого дослідження цього виду мистецтва, що важливо для сучасної культурології. Застосування класифікації муралів спростить підбір варіантів муралів при створенні композиції з багатьох художніх творів в архітектурному просторі. Також класифікація допоможе в створенні каталогів муралів окремих міст, країн. При створенні фондів або проектів по збереженню, консервації або анулюванню муралів. Створення і підтримання руху фестивалів стріт-арту. Розвиток напрямлення в бік малювання муралів з соціальною і навчальною метою, заснування навчальних проектів. Дослідження може бути підґрунтям для офіційних програм по фіксації наявних муралів, як культурну цінність і програм збереження живопису.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варгас К.Х. Монументальний живопис Мексики (Давньоіндійські цивілізації, Іспанська конкіста, Муралізм ХХ століття). Автореф.канд.дис.на соиск.уч.степ.канд. искусствоведения. - 17.00.05 - декоративное и прикладное искусство М. 1991. 29 с.
2. Высоцкий С. Древнерусские надписи Софии Киевской XI – XVI вв. 1966. Киев: Наукова думка. 239 с.
3. Гаврилюк Б. Український мурал-арт у контексті світового мистецтва. Вісник. Львівської національної академії мистецтв. Вип. 37. 2018. с.241-254
4. Гаврилаш І. С. Мурали та графіті в сучасній Україні: особливості та відмінності Культура України. Х.: ХДАК, 2018. Т. 62.
5. Гелюх М., Украинские муралы: топ лучших архитектурных полотен наших дней. UA.NEWS. 2018. с.235-244.
6. Голуб. О.Є. Мурал. Енциклопедія Сучасної України. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020.
7. Гренберг Ю. И. Технология и исследование произведений станковой и настенной живописи. М : ГОСНИИР, 2000. С. 12.
8. Гусева А. Л. Стрит-арт и спальные районы современного города. Эстетика стрит-арта: сборник статей, Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет промышленных технологий и дизайна. 2018. С. 66-71.
9. Думасенко С., Татарова І. Мурал-арт у контексті мистецтвознавчої теорії. Аркадія, 2015. №1 (46). С. 44–48.
10. Єгорова В. Настінний розпис як різновид декоративно-прикладного мистецтва. Вісник ПДАБА. 2018. Т. 11. С. 58-59.
11. Колісник О. В., Пономарьова Н. С. Мурали як засіб соціальних комунікацій. Порівняння світового досвіду. Art and Design. 2019. №2.

12. Козуб В. Мурал – сучасна архітектурна деталь. Актуальні проблеми сучасного дизайну: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. К.: КНУТД, 2018. С 33-36.
13. Кораблева А. В. Стрит-арт, публік-арт, стрит-арт: розграничення понять. Естетика уличного мистецтва: збірник статей. Санкт-Петербург: Санкт-Петербурзький державний університет промислових технологій і дизайну. 2018. С. 10-17.
14. Комаров А. А. Технологія матеріалів стенописи. М: Изобразительное искусство, 1989. С. 11-12, 14-15, 42-49, 84, 101-103, 124, 126, 134-136, 141-142.
15. Кораблева А. В. Соціально-філософський аналіз концепцій стрит-арта: генезис і підходи к определению феномена. Вестник Томского государственного университета. Философия. Социология. Политология, 38. 2018. С. 121–129.
16. Косьянковская К. Е. Новые идеи нового века – 2017: материалы семнадцатой Международной научной конференции. Хабаровск: Изд-во Тихоокеанского государственного университета, 2017. Т. 3. С. 79-80.
17. Котляревська А. Знай героїв в лице: українські художники-муралісти. Telegraf — журнал дизайнерів. Telegraf. Design. 2017.
18. Кудриницька В. В. Мурал-арт в сучасному мистецтві Вінниці. Соціально-гуманітарний вісник. Вінницький коледж будівництва і архітектури Київського Національного університету будівництва і архітектури. 2020. №35. С. 74.
19. Киплик Д. И. Техника живописи. М: ЗАО Сварог и К, 1999. С. 395.
20. Кубійович Д. Енциклопедія українознавства: Словникова частина. Л: Наукове товариство ім. Т.Шевченка у Львові, 2000. Т. 8. С. 3060.
21. Лобановський Б. Мозаїка і фреска. Київ, 1966;
22. Михайловский Б. В. Очерки древнерусской монументальной живописи от 2-й половины XIV века до конца XVIII века Москва; Ленинград, 1941.

22. Отрішко М. А. Мурал як об'єкт вуличного мистецтва у культурному просторі сучасного міста. МОНКУ Київський національний університет культури і мистецтв. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2018. 188 с.

23. Пиликин Д. Г. Терминология уличного искусства. Испытайте определения словаря. Эстетика уличного искусства: сборник статей. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет промышленных технологий и дизайна. 2018. С. 4-10.

24. Пиликин Д. Г. Стрит-арт, паблик-арт, уличное искусство: дифференциация понятий. Эстетика стрит-арта: сборник статей. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет промышленных технологий и дизайна. 2018. С. 10-17.

25. Пригарина И.А. Вопросы музеологии. 2020. Т. 11. Выпуск 1 Стрит-арт: можно ли улицу поместить в музей? Санкт-Петербургский государственный университет, Российская Федерация, 1990. 34 с.

26. Самутіна Н., Запорожець О., Кобища В. Стрит-арт і місто. Лабораторія: Журнал соціальних досліджень, 2, 5–7. (2012). Не тільки Бенксі: вуличне мистецтво в контексті сучасної міської культури. Імунітетний резерв, 86 (6), 221-244.

27. Скляренко Г. Я. Живопис. Енциклопедія Сучасної України. 2009.

28. Фишер Т. В. Нескучное искусство. От классики до граффити. П: Питер, 2015. С. 57-59.

29. Холостенко Євген. Монументальне малярство Радянської України. – Мистецтво, 1932. – 127, [3] с.

30. Чубова А. П., Иванова А. П. Античная живопись. Москва.1966 г. 450с.

31. Шибанова А. Т. Київські муралі. Мистецтво і освіта. 2017 №1(83).

32. Школьна О. Зображення жінок у муралах ісламського соціуму в епоху глобалізаційних викликів (на прикладі образів стріт-арту Стамбула). Сучасне мистецтво №15. 2019.

33. Шмиг Р.А., Боярчук В.М., Добрянський, В. М., В.М. Барабаш. Термінологічний словник-довідник з будівництва та архітектури В.М. Львів, 2010 рік.
34. Шпетна С. А., Соціальний феномен муралу як заклик о діалогу та обговорень. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 3 (334), 2020р.
35. Щавинский В. А. Очерки по истории техники живописи и технологии красок в древней Руси / Государственная академия истории материальной культуры истории материальной культуры им Н.Я. Марра Академии наук СССР. М: ОГИЗ, 1935. С. 74-76.
36. Щербенко С. К. Тлумачний словник найбільш вживаних термінів з образотворчого мистецтва для учнів загальноосвітніх шкіл. Черкаси: ОПОПП, 2010. С.35.
37. Цыгина Н.А. Уличное искусство в контексте современной визуальной культуры. Автореферат диссертации на соискание уч. степени кандидата искусствоведения. Спец.17.00.04 – изобразительное и декоративно-прикладное искусство и архитектура. М. 2015. 24 с.
38. Alan W. Barnett, Community Murals: The People's Art. Associated University Press, Inc. 1984
39. Birnbaum C. A. Preservation Brief 36 Protecting Cultural Landscapes: Planning, Treatment and Management of Historic Landscapes. National Park Service, Cultural Resources: 1994.
40. Bacharach Sondra. Street art and consent. The British Journal of Aesthetics. Issue 4. October 2015. Pages 481-495. сторінки 481–495, <https://doi.org/10.1093/aesthj/ayv030>
41. Barnett, Community Murals; Eva Cockcroft, John Weber, and Jim Cockcroft, Toward a People's Art: The Contemporary Mural Movement, (New York: E.P. Dutton & Co., Inc., 1977.
42. Barnett Alan. W. Community Murals: The People's Art. University of California: Arts Alliance Press, 1984

43. Bae, Sang Weon. *Balancing Past and Present: Reevaluating Community Murals and Existing Practices*. Master's thesis, University of Pennsylvania, https://repository.upenn.edu/hp_theses/600.
44. Braun-Reinitz J., Weissman J. *On the Wall: Four Decades of Community Murals in New York*. 2008. 288p.
45. Jacoby Annice, ed., *Street Art San Francisco – Mission Muralismo*, Cockcroft et al., *Toward a People's Art*. New York: Abrams, 2009.
46. Pepin E., Watts L. *Harlem of the West – The San Francisco Fillmore Jazz Era*. San Francisco: Chronicle Books. 2005.
47. Timothy W. Drescher, *San Francisco Murals: Community Creates Its Muse 1914-1990*. Pogo Press, 1991.
48. Reed T.V. Chapter Four *Revolutionary Walls: Chicano/a Murals, Chicano/a Movements*. *The Art of Protest: Culture and Activism from the Civil Rights Movement to the Streets of Seattle*. University of Minnesota Press. 2005. Back Margaret. *Managing Community murals in urban preservation Framework*. University of Pennsylvania. 2019.
49. Strong Mary. *Big Pictures: Ethnic Identity as a Mutable Concept in New York City Street Murals*. *Visual Anthropology*. 11: 1-2, 9-54
50. Gastman R., Neelon C., Smyrski A. *Street World: Urban Culture and Art from Five Continents*. New York: Abrams Books, 2007. 396 p.
51. Latorre Guisela. *Walls of Empowerment: Chicana. Indigenist Murals of California*, (Austin: University of Texas, 2008) 324p, <https://utpress.utexas.edu/books/latwal>
52. Zainab Bahrani. *The British Journal of Aesthetics*, Volume 54, Issue 4, October 2014, Page 513, <https://doi.org/10.103/aesthj/ayu063>

Електронні ресурси:

53. Боднар Ю. Двір мистецтва: де з'явився, як розвивався і куди прийшов. Platforma. 2016. URL: <https://streetheroes.platfor.ma/street-arthistory> (дата звернення 01.06.2019 р.)

54. Бразильський художник створив самий великий в світі вуличний мурал для Олімпіади. 2016. URL: <https://glavcom.ua/photo/brazilskiy-hudozhnik-stvorivsamiy-velikiy-v-sviti-vulichniy-mural-dlyaolimpiadi/> (дата звернення 1.06.2019 р).

55. Гаврилаш І. С., Мурал-арт у контексті масової культури URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/154059-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-341232-1-10-20190214.pdf> (дата звернення: 22.11.2021).

56. Грицюк О. Соціально-політичні графіті революції гідності Києва. 2015. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2015/45/articles/21.pdf> (дата звернення: 12.10.2021)

57. Греческие боги и современное искусство: уникальный стиль граффити уличных художников Пичи и Аво. URL: <https://museum-design.ru/grcheskie-bogi-i-sovremennoe-iskusstvo-unikalnyi-stil-graffiti-ulichnyih-hudozhnikov-pichi-avo/> (дата звернення: 12.10.2021).

58. Кайс З.В. Соціальна семантика урбаністичного світу: символіка графіті. 2015. URL: http://www.filosof.com.ua/Avtoreferaty/avtoref_kais_zosia.pdf (дата звернення: 15.05.2020).

59. Мостенець В. Мурал-арт в Україні. «Gallery 101» Project-2020. URL: <https://gallery101.com.ua/mural-art/>

60. Мурал. Crossarea: интернет-издание. 2018. URL: <https://crossarea.ru/street-art/mural/> (дата звернення: 15.05.2020).

61. Муралы – втілення символічної влади для зміни образу міста. 2016. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muralyvtilennya-symvolichnoyi-vlady-dlyazminy-obrazumista>.

62. Муралы: новый подход к старому искусству. URL: <https://ru.theoutlook.com.ua/article/5052/muraly-novuj-podxod-k-staromuiskusstvu.html>. (дата звернення 01.03.2020).

63. Навігатор по муралам Суми. URL: <https://rubryka.com/photo/navigator-po-muralah-sumy/>.
64. О муралах. URL: <https://mural.kh.ua/about-mural/> (дата звернення: 10.10.2021).
65. Обломская К. Уличные порядки: все о стрит-арте в Украине. Vogue: интернет-версия журнала. 2016. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/strit-art.html> (дата обращения: 02.06.2019).
66. Образцова, А. О. Соціальна семантика сучасного міста: мурали, як спосіб переосмислення публічного простору. Одеса, 2017. 72 с. <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/14450>
67. Перепелица О. Лучшие фестивали стрит-арта в Европе. 2018. URL: <https://www.onetwotrip.com/ru/blog/europe/best-street-art-festivals-in-europe/>
68. Перепелица О. Берлинский стрит-арт: 10 творений уличных художников, которые стоит увидеть. 2018. URL: <https://www.onetwotrip.com/ru/blog/germany/berlin-street-art/> (дата звернення 4.06.2019 р.).
69. Перепелица О. Лучшие фестивали стрит-арт в Европе <https://www.onetwotrip.com/ru/blog/europe/best-street-art-festivals-in-europe/>- (дата звернення: 13.10.2021).
70. Interesni Kazki: гармонизация энергетики пространства. URL: <https://www.interesniy.kiev.ua/ru/interesni-kazki-garmonizatsiya-energetiki-prostran/> (дата звернення: 10.10.2021).
71. Пономарьова А., Анісімов О., Брент Д. Муралы – втілення символічної влади для зміни образу міста. Культура, Публичное пространство. 2016. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/muraly-vt%D1%96lennya-symvol%D1%96chnoyi-vlady-dlya-zm%D1%96ny-obrazu-m%D1%96sta>
72. Присяжнюк А. Візуальне мистецтво на вулицях міст. 2018. URL.: <https://nachasi.com/2018/12/10/muraly-story/>(дата звернення: 11.08.2021)

73. Сметана М., Що таке мурал та як його створити. Харківська реальність. 2020. URL. <https://gwaramedia.com/malyunok-mij-a-stini-ne-moi-mural-vid-idei-do-realizaczii/>(дата звернення: 24.09.2021)

74. Супівська Е. Чернівецькі мурали: особливі витвори мистецтва на стінах міста. URL: <https://ichernivchanyn.com/uk/article-3365-chernivecki-murali-osoblivi-vitvori-mistectva-na-stinakh-mista> (дата звернення: 14.11.2021)

75. Соснов О. Муралы – это монументальное искусство, а не средство массовой агитации. 2016. URL: <https://bzh.life/lyudi/oleg-sosnov-murali-tsemonumentalne-mistetstvo-a-ne-zasib-masovoyiagitatsiyi>. (дата звернення: 19.10.2021).

76. Стрит-арт: 38 примеров уличного искусства со всего мира. URL: <https://sibac.info/conf/philolog/li/42711>. (дата обращения 21.08.2019).

77. Сумские муралы и муралисты. URL: <http://rama.com.ua/sumskie-muralyi-i-muralisty/#ad-image-0> . (дата звернення: 19.10.2021).

78. Сучасне обличчя стародавнього міста — топ кращих муралів Чернігова. URL: chernigiv-future.com.ua. (дата звернення: 19.10.2021).

79. Сюжеты из жизни или муралы от Патрика Комесси. Анастасия Доманская. URL: <https://his.ua/article/sjuzhety-iz-zhizni-ili-muraly-ot-patrika-komessi->(дата звернення: 19.10.2021).

80. Vivacity. Інтерв'ю з дуетом *interesni-kazki* <https://vivacity.ru/streetart/intervie-interesni-kazki/> (дата звернення: 13.10.2021).

81. Back Margaret . Managing Community Murals in an Urban Preservation Framework. University of Pennsylvania Follow this and additional works at: https://repository.upenn.edu/hp_theses Part of the (accessed: 12.05.2020). [in English].

82. Bae, Sang Weon, Balancing Past and Present: Reevaluating Community Murals and Existing Practices. 2016. Theses (Historic Preservation). 600. https://repository.upenn.edu/hp_theses/600. (accessed: 09.06.2020). [in English].

83. Daily Mail, Stunning murals dating 1000 years uncovered China. 2017. URL: <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4309358/Stunning-murals-dating-1-000-years-uncovered-China.html>. (accessed: 12.06.2020). [in English].

84. Drescher, San Francisco Murals; Latorre, Walls of Empowerment; Eva Sperling Cockcroft and Holly Barnet-Sanchez, ed., Signs from the Heart: California Chicano Murals, (New Mexico: University of New Mexico Press, 1993); Jacoby, Street Art San Francisco <https://www.amazon.com/Signs-Heart-California-Chicano-Murals/dp/0826314481>. (accessed: 12.04.2020). [in English]

85. Emily. Istanbul's Street Art Murals in Kadıköy // Istanbul Inspired: website. 02.10.2015. URL: <http://www.istanbulinspired.com/2015/10/istanbuls-street-art-murals-in-kadikoy/> (accessed: 12.05.2019). [in English].

86. Erika Doss, Raising Community Consciousness with Public Art: Contrasting Projects by Judy Baca and Andrew Leicester. American Art, Vol. 6, No. 1 (Winter, 1992), 62-81 Africanah, Street Art in Africa. 2014. URL: <https://africanah.org/street-art-africa/> (accessed: 12.05.2020). [in English]

87. Fairey Shepard. The Contemporary Art Center (CAC) in Cincinnati commissioned, best known for the Obama Hope poster and the Obey Giant street art campaign <https://kurtzgraphics.com/cincinnati-censors-shepard-fairey/> (accessed: 12.05.2020). [in English].

88. Fran. Strength and Freedom of Thought. Murals by Jonathan Darby in Jordan. Urbanite: website. 2016. URL: <http://www.urbanitewebzine.com/2016/12/19/strength-freedom-thought-muralsjonathan-darby-jordan/> (accessed: 18.05.2020). [in English].

89. Garfing Enn. The legal and consideration of mural conservation. CA: Getty Conservation Institute, 2004). (accessed: 10.06.2020). [in English]. http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/legal_ethical_consideration_mural;

90. Jarus Emmanuel Стрит арт Україна <https://as-elvis.livejournal.com/53088.html> . (дата звернення: 13.11.2021).

91. Japan Info. Drawing on City Walls: Is Japanese Street Art Thriving. 2016. URL: <https://jpninfo.com/55748> (accessed: 12.05.2020). [in English].

92. Ho Kong. To cite this Article (2010) 'Mural Painting as Inclusive Art Learning Experience', *Teaching Artist Journal*, 8: 2, 67-76. URL: <http://dx.doi.org/10.1080/15411791003618514> (accessed: 26.04.2020). [in English].
93. Hucaz F. Exposicion be Danksy online: entra anjra a verla. Бенкси. <https://www.allcitycanvas.com/exposicion-banksy-online/> (accessed: 13.10.2020 [in Spein]).
94. Hucaz F. Tristan Eaton y Obey. Celebran a trabajadores de la salud dy. Муралі присвячені лікарям <https://www.allcitycanvas.com/tristan-eaton-obey-colaboracion-covid-19/> (accessed: 12.08.2021 [in Spein]).
95. Kordic A. Widewalls. Mural. History and Meaning. 2015. URL: <https://www.widewalls.ch/what-is-a-mural-thehistory-and-meaning/> (accessed: 12.05.2020). [in English].
96. Kordic A. Widewalls. Street art. Destinations in South America 2015. URL: <https://www.widewalls.ch/10-street-artdestinations-in-south-america/> (accessed: 12.05.2020). [in English].
97. Lohman, J. (2001). *The Walls Speak': Murals and Memory in Urban Philadelphia*. Ph.D. diss. University of Pennsylvania. Retrieved from <https://repository.upenn.edu/dissertations/AAI3015339> (accessed: 12.05.2020). [in English].
98. Mural. The History and The Meaning. Widewalls. 2015. URL: <https://www.widewalls.ch/what-is-a-mural-the-history-and-meaning>. (accessed: 12.05.2020). [in English].
99. Ryan Bort. The Tech Industry is Stripping San Francisco of Its Culture and Your City Could Be Next. *Newsweek*, October 1, 2015. Accessed April 8, 2016. <http://www.newsweek.com/san-francisco-tech-industry-gentrification-documentary378628>. (accessed: 12.05.2020). [in English]
100. Sang Weon Bae. Balancing past and present: revaluating community murals and existing practices. 2016. <https://paperzz.com/doc/8264774/balancing-past-and-present--reevaluating-community-murals>. (accessed: 14.05.2020). [in English].

101. Shamsia Hassani. ArtWalk Ventura Global Artist of Distinction 2017 // ArtsVentura: website. URL: <https://www.artsventura.org/event/shamsia-hassani-artwalk-ventura-global-artist-of-distinction-2017/>(accessed: 12.05.2020). [in English].

102. Timothy W. Drescher. Priorities in Conserving Community Murals. Los Angeles, CA: Getty Conservation Institute, 2004. URL: http://hdl.handle.net/10020/gci_pubs/priorities_community_murals; Ann Garfinkle, “The Legal and Ethical Consideration of Mural Conservation: Issues and Debates,” (Los Angeles).(accessed: 12.05.2020). [in English].

103. White Amy 2015 Community murals as economic development tools. Мурали громад як інструмент економічного розвитку <https://uca.edu/cced/2016/07/05/community-murals-as-economic-development-tools/>- (accessed: 12.05.2020). [in English].

ДОДАТОК А.

Схеми та ілюстративні таблиці.

Сюжетне наповнення муралів

зображення *соціально значущих історичних і сучасних діячів*

віддзеркалення *гострої соціально-політичної проблематики*

відображення *міфологічної або релігійно-філософської тематики*

зображення *природних форм та анімалістичних мотивів*

інтерпретація *архітектурних*
форм, фрагменти інтер'єрів

зображення *фантастичних*
персонажів, герої коміксів
тощо

інтерпретація *фольклорних*
та національних мотивів

концептуальні твори
(зображення предметів у
незвичних комбінаціях,
поєднання муралів з
об'єктами навколишньої
дійсності)

створення
композицій

абстрактних

Табл.А.2.2.1. Сюжетне наповнення муралів

Класифікація муралів за розміром і розташуванням

Мурали			
№ п/п	За розміром		За розташуванням (на будівлях)
	Висота (в межах)	Довжина	
1	одного поверху	до 5 метрів	культових споруд
2	двох поверхів	до 10 метрів	будівлях громадського призначення
3	п'яти поверхів	до 20 метрів	спорудах не житлового фонду
4	з 10 і більше поверхів	більше 20 метрів	об'єктах житлового фонду

Табл.А.2.2.2. Класифікація муралів за розміром і розташуванням.

Класифікація муралів за змістом, функціоналом, змістом та кольоровою гамою

Мурали				
№ п/п	За змістовим наповненням	За функціональним призначенням	За задумом	За кольоровою гамою
1	політичні (революційні)	декоративні	соціальна	монохромні
2	патріотичні	рекламно-агітаційні	патріотична	поліхромні
3	історичні	пропагандистські	філософська	тонові
4	сентиментальні	об'єднуючі		
5	абстрактні			

Табл.А.2.2.3. Класифікація муралів за змістом, функціоналом, змістом та кольоровою гамою.

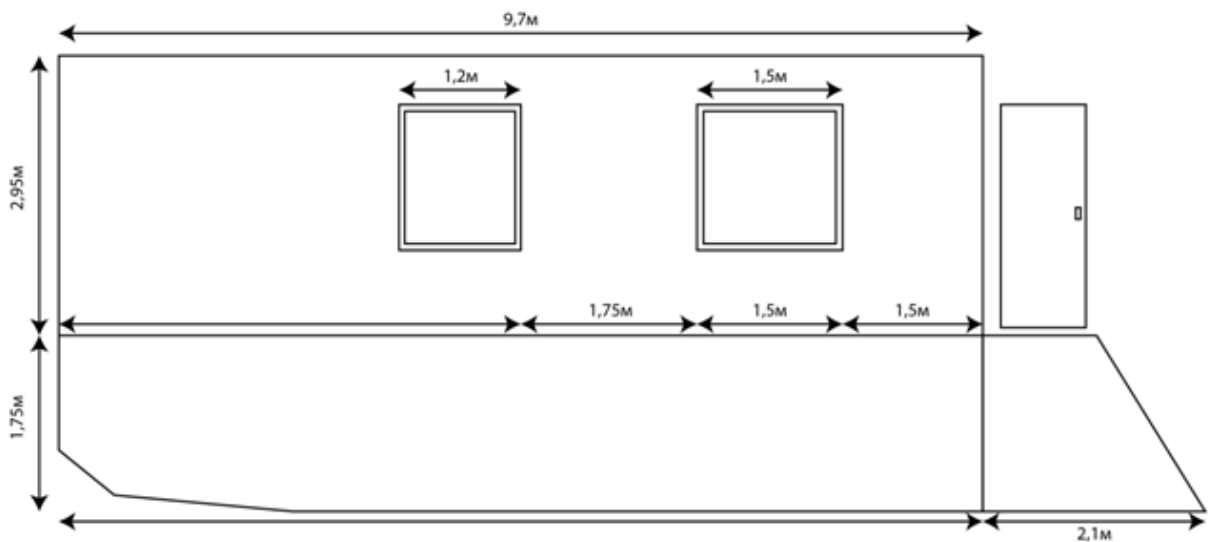

Схема А.3.2.1. План стіни для створення муралу «Цвітіння сакури».

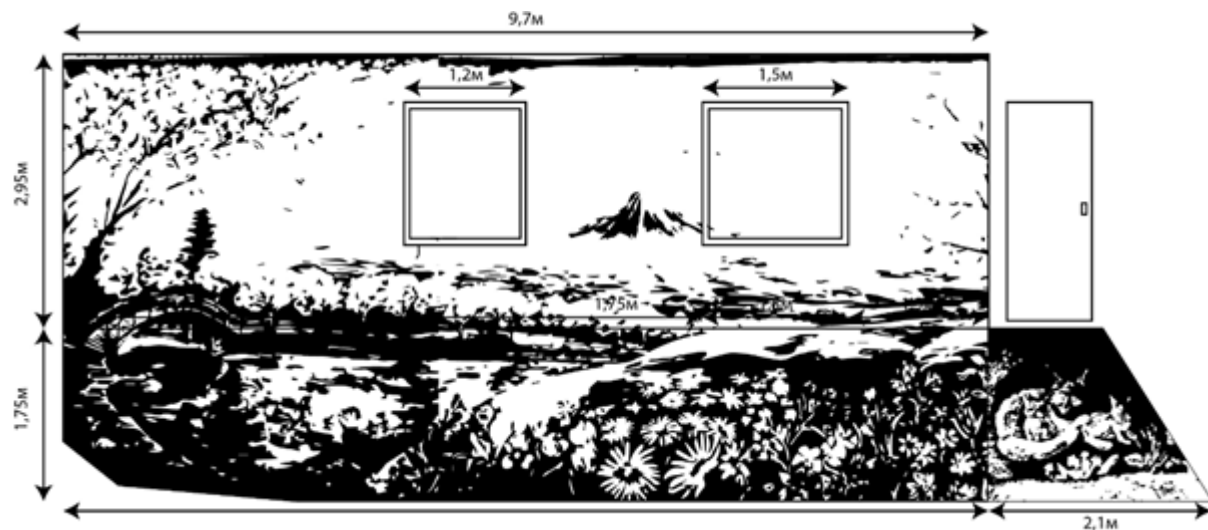

Схема А.3.2.2. Схематичний план малюнку «Цвітіння сакури».

Схема А.3.2.3. Малюнок «Цвітіння сакури».

ДОДАТОК Б.
Альбом ілюстрацій

Рис.Б.1.2.1. Печера в Іспанії епохи верхнього поліоліту; антична фреска з острову Крит.

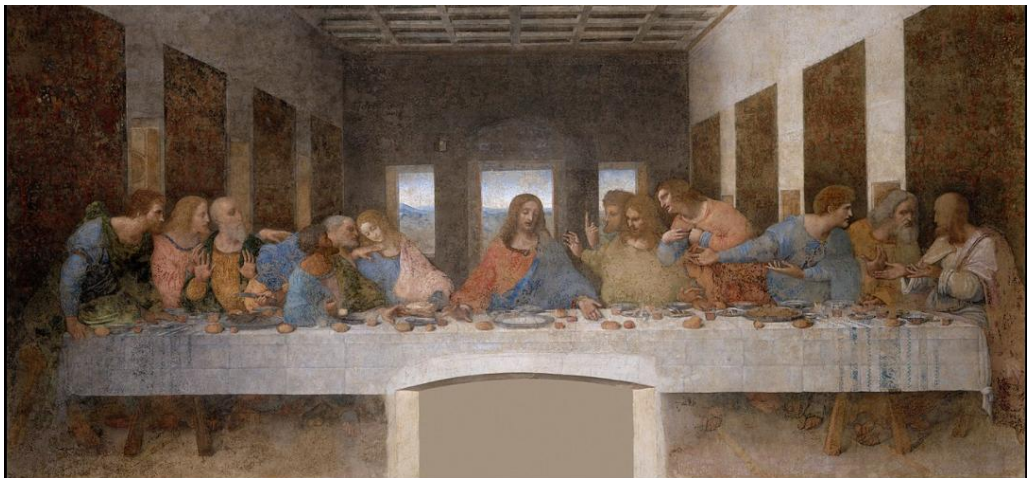

Рис.Б.1.2.2. Тайємна вечеря. Леонардо да Вінчі.

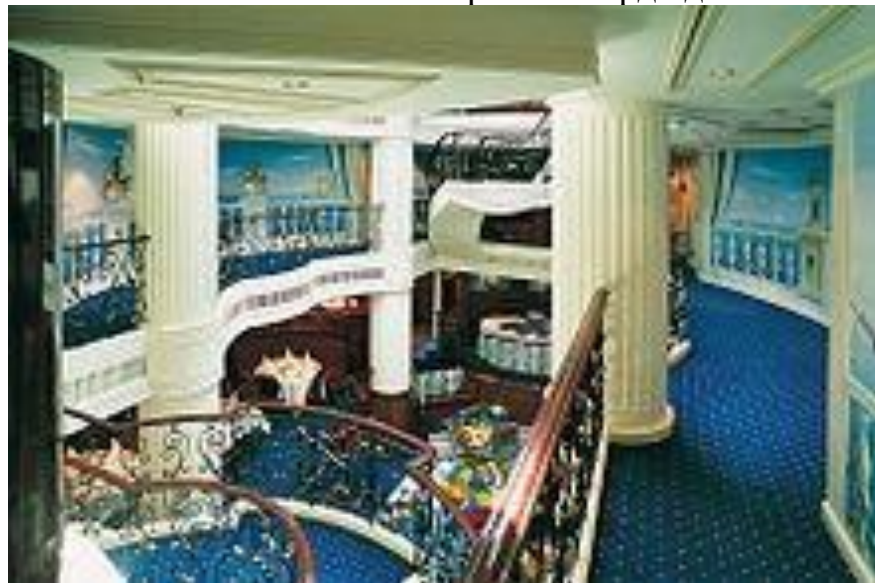

Рис.Б.1.2.3. Королівський Кліпер.
Фрескографія в холі найбільшого у світі крейсерського корабля.

Рис.Б.1.3.1. Академія Платона. Мозаїка. Помпеї (Вілла Т. Сімінія Стефана).
Початок I ст. до н. э.

Рис.Б.1.3.2. Стінопис. Мексикано-американська війна 1937—1939 рр.

Рис.Б.1.3.2. Альберто Фустер (1870—1922).

Стінопис «Апофеоз мирного життя».

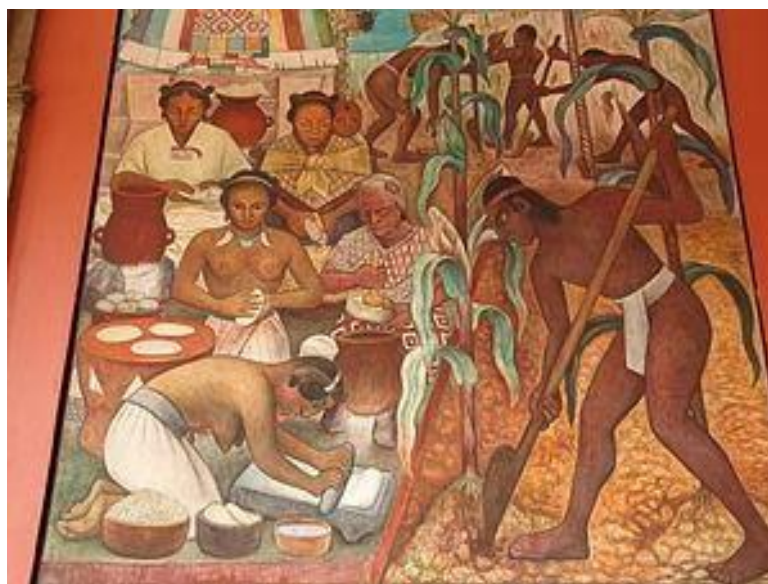

Рис.Б.1.3.4. Дієго Рівера. Вирощування і обробка маїсу, деталь стінопису.

Рис.Б.1.3.5. Хорхе Гонсалес Камарена, стінопис «Звільнення», 1963р.
Палац красних мистецтв, Мехіко.

Рис.Б.1.3.6. Сікейрос Д.А. «Нова демократія», 1945р. Палац красних мистецтв,
Мехіко.

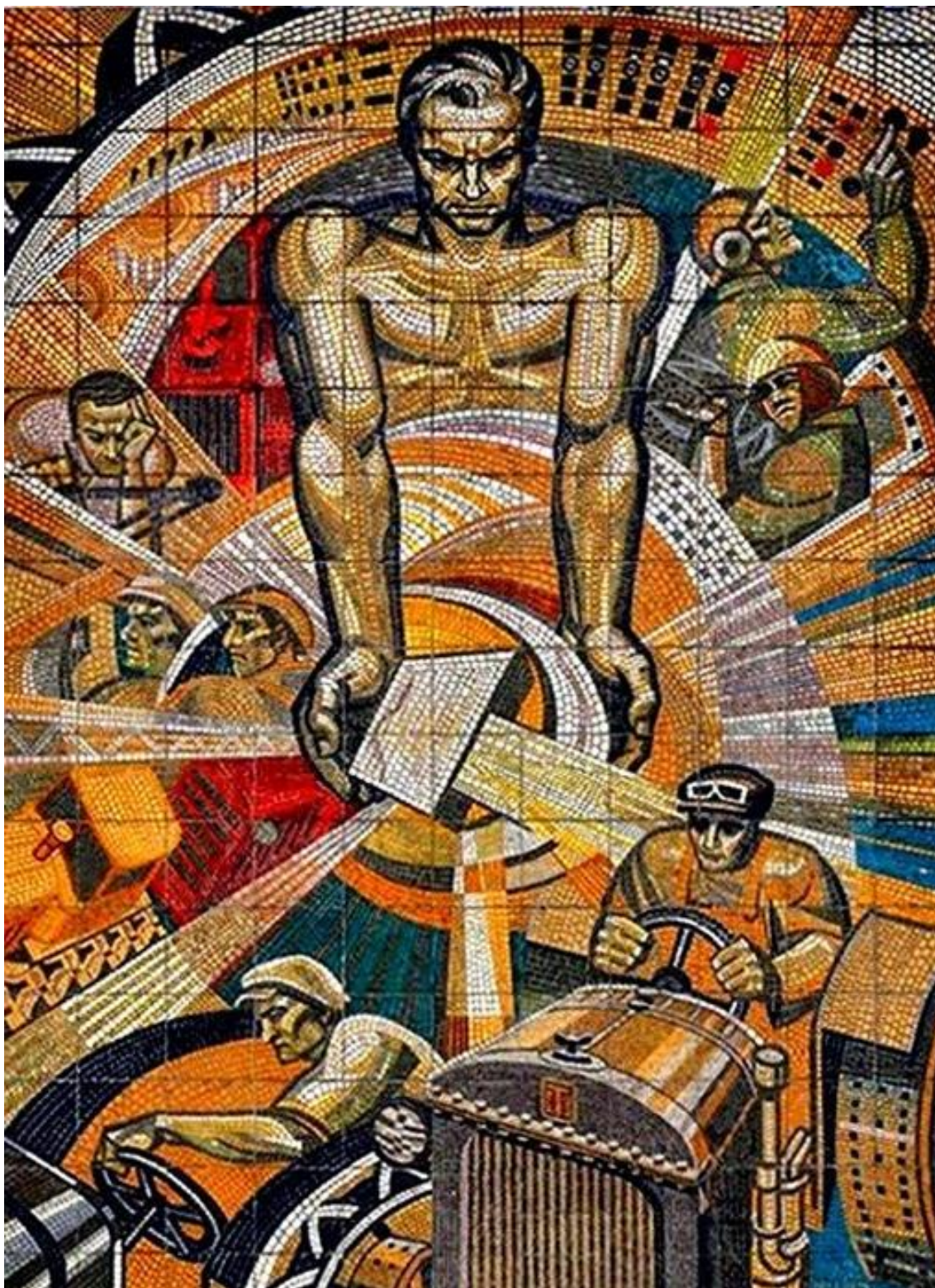

Рис.Б.1.3.7.Мозаїка в період радянського союзу. Розташована над головною прохідною спорудою на початку 30-х років Сталінградського тракторного заводу.

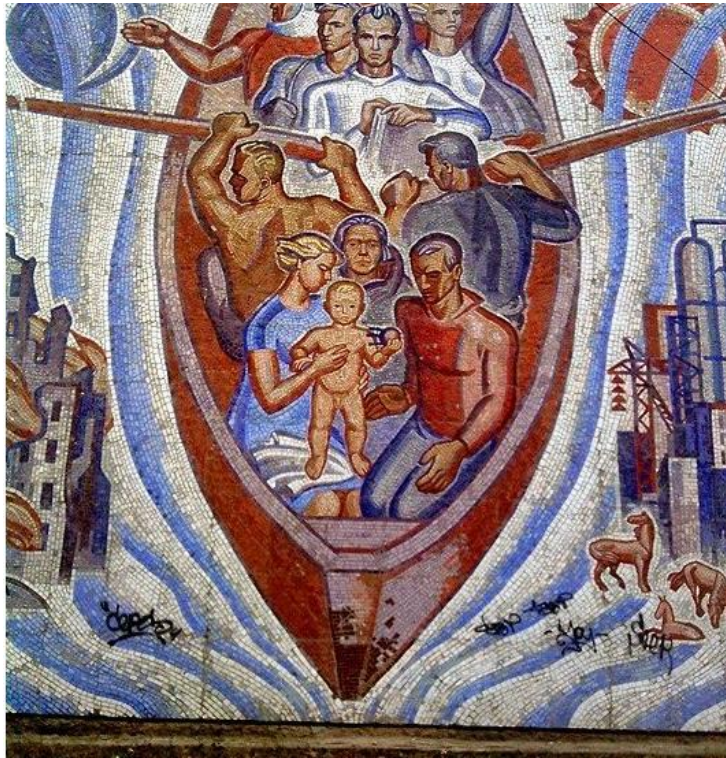

Рис.Б.1.3.8.Рис.1.3.8. Мозаїчне панно «Волга-російська річка» (смальта, кераміка), м. Балаково (РСФСР), Кузнецов А.Н. 1966 рік.

Рис.Б.1.3.9.Мозаїка радянського союзу, присвячена космосу.

Рис.Б.1.3.10. Museum of Graffiti в Маямі.

Рис.Б.2.1.1.Велика стіна Лос-Анжеліса.

Рис. Б.2.1.2.Фреска Бо Стентона з портретом актриси Еви Гарднер.
Лос-Анжелес. США

Рис. Б. 2.1.3. Мурал в Іспанії. EL-Мејор 2021 рік.

Рис. Б. 2.1.3.Стин Лес. Італія.

Рис. Б. 2.1.4. Аарон Лі-Хілл створив мурал на стінах КПШ.

Рис. Б. 2.1.5. Interesni Kazki, грань часу 2014 рік.

Рис. Б. 2.1.6. Символ вільної в думках людини. Kickit Art Studio. Львів.

Рис. Б. 2.1.7. Реклама Сосо. Chanel.

Рис. Б. 2.2.1. Interesni kazki

Рис. Б. 2.2.2. Дует Пічі і Аво.

Рис. Б. 2.2.3. Реклама Соса-сола.

Рис. Б. 2.2.4. Мурал в Бразилії створений до олімпіади.

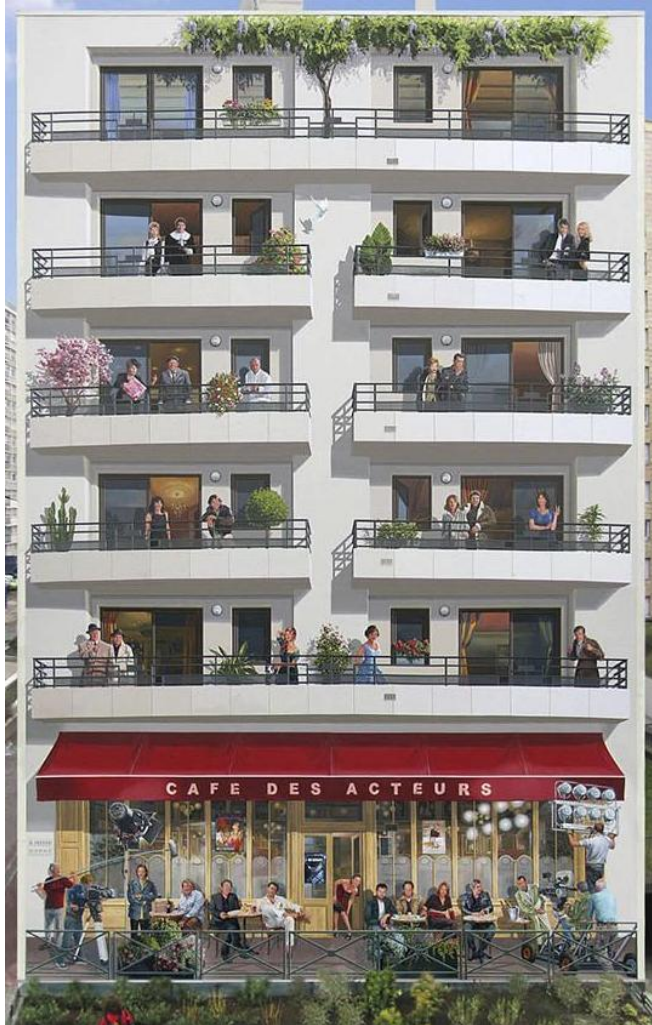

Рис. Б. 2.3.1. Французький мураліст Патрик Комессі.

Рис. Б. 2.3.2. Seth.

Рис. Б. 2.3.3. Трьохмірний мереживний мурал на фасаді музею в портовому місті Кале у Франції, польської художниці NeSpoon.

Рис. Б. 2.3.4. Шепарда Фейрі (Obey), Цинцинаті. «Ізраель/Палестина», 2009 р.

Рис. Б. 2.3.5. EL MAC. Божа матір.

Рис. Б.2.3.6. Бенксі. Присвячено роботі медичних сестер при COVID-19.

Рис. Б. 2.3.7. Тенева і Мунго - покровителі Глазго.

Рис. Б. 2.3.7. Муралі Мексики, присвячені національній темі алебріхе.

Рис. Б. 2.3.8. Муралі присвячені COVID-19. Варшава, Польща.

Рис. Б. 3.1.1. Олександр Максимов – «Стриж» (вул. Булаховського, 40).

Рис. Б. 3.1.2. «Lutsk Wallking», втілений у Луцьку. Сергій Радкевич «Рівновага».

Рис. Б. 3.1.3. Чернівцях. Портрет Миколайчука

Рис. Б. 3.1.4. Одеса. Моряк з папугою. Анастасія Білоус.

Рис. Б. 3.1.5. Вінниця. Тетяна Чубар. Слов'янка.

Рис. Б. 3.1.6. Київ. Сквер «Небесної Сотні».

Рис. Б. 3.1.7. Суми . Мона Ліза

Рис. Б. 3.1.8. Суми. Дитяча міська лікарня.

Рис. Б. 3.1.9. Ролло 7. Вершник на равлику, що є символом дружби

Рис. Б. 3.1.10. Суми. Портрет Герасима Кондратьєва Єгор Авдеєнко і Роман Линник

Рис. Б. 3.1.11. Суми. Образ дівчини. Єгор Авдеєнко і Роман Линник.

Рис. Б. 3.1.12. Суми. Хімічний арт стрит.

Рис. Б. 3.1.13. Суми. Дали. Єгор Авдеєнко і Роман Линник.

Рис. Б. 3.2.1. Територія сильних. Халк.

Рис. Б. 3.2.2. П'ятиярусна пагода японського монастиря

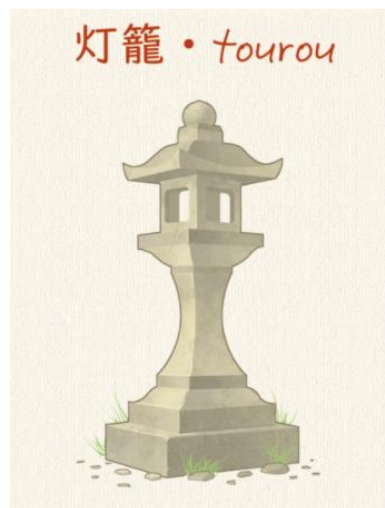

Рис. Б. 3.2.3. Японський садовий ліхтар.

Рис. Б. 3.2.4. Цвіт сакури.

Рис. Б. 3.1.5. Відпочинок під сакурою.

Рис. Б. 3.3.1. Фото двору проспект Курський 103/1.

Рис. Б. 3.3.2. Фото двору вздовж по проспект Курський 103/1.

Рис. Б. 3.3.3. Фото вибраної стіни для муралу.

Рис. Б. 3.3.4. Об'ємний малюнок зроблений шпаклівкою.

Рис. Б. 3.3.5. Перший шар фарби нанесений.

Рис.Б. 3.3.6. Фото в темряві, на етапі роботи, первинний малюнок.

Рис. Б. 3.3.7. Малюнок в кольорі.

Рис. Б. 3.3.8. Малюнок, ліва сторона.

Рис. Б. 3.3.9. Малюнок «Цвітіння сакури», права сторона.